

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ ΑΠΑΝΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ
ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑ
ΛΑΜΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩ
ΤΗ ΠΛΗΡΗ ΚΑΙ ΕΓΚΥΡΗ ΣΥΝ
ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΑΝΕΚ
ΔΟΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ.
ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΥΠΟ
ΤΗΝ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ «ΙΔΡΥ
ΜΑΤΟΣ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ»
ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΟΜΑΔΑΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟΝ
Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗ

ΙΔΡΥΜΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος: Π. Δ. ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗΣ, Ἀντιπρόεδρος: ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΕΡΑΚΛΗΣ,
Γεν. Γραμματέας: Κ. Γ. ΚΑΣΙΝΗΣ, Ταμίας: ΠΟΛΥΑΝΘΗ ΤΣΙΓΚΟΥ,
Μέλη: ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΖΩΡΑΣ, Γ. Γ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ,
ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΟΥΡΙΑΣ,
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ, ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ

ΧΟΡΗΓΟΣ: ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΘΗΝΩΝ

Γενική φιλολογική ἐποπτεία: Κ. Γ. ΚΑΣΙΝΗΣ
Ἐπιμέλεια δωδέκατου τόμου: ΛΑΜΠΡΟΣ ΒΑΡΕΛΑΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ

ΙΔΡΥΜΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

2022

© 2022, ΙΔΡΥΜΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ἀσκληπιοῦ 3, 106 79 Ἀθήνα

Τηλέφωνο: 210-36.03.039, e-mail: kpalamas@otenet.gr

ISBN (set): 978-960-7106-21-6 – 978-960-7106-34-6

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

∞

ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Αὐτὴ τὴν ἱστορία τὴν ἀφιερώνω σ' ἐσέν', ἀπλὴ καὶ ἀγράμματη γυναῖκα, σ' ἐσέ, καημένη Χαραυγή. Τὴν ἄκουσ' ἀπὸ τὸ στόμα σου, καὶ κοίταξα νὰ τὴν κρατήσω, κι ὅσο πιστὰ μποροῦσα, γιὰ νὰ εἶμαι ἀντίλαλος δικός σου. Γιατί, κι ὅταν μιλᾷς ἐσύ, ἕνας λαὸς ὁλόκληρος τὰ λόγια σου σ' τὰ ψιθυρίζει. Κάθε σου ἱστορία, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, τοῦ γένους εἶναι ποίημα. Δὲν εἶσαι γυναῖκα, εἶσαι ἢ Φήμη ἢ διαλαλήτρα· δὲν ἔχεις τίποτε σαρκικό, εἶσαι ἢ ψυχὴ μονάτη· τὰ μάτια σου ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν, ποτὲ δὲ σκοτιδιάζουν. Ὅσα λές, τὰ βλέπεις ὁλοζώντανα μπροστά σου, κι ὅσα βλέπεις, καθὼς τὰ βλέπ' ἢ Φαντασία τὰ θεωρεῖς. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ τὰ λόγια σου ὁλοζώντανα, σοφὴ κ' ἢ γλῶσσα σου, ἀπλὴ καὶ ἀγράμματη γυναῖκα. Μὲ μαγνητίζουν τὰ μάτια σου καὶ μὲ μαγεύουν τὰ λόγια σου, καὶ νοιώθω κάτι τι ποὺ μέρα τὴν ἡμέρα μὲ δένει πιὸ σφιχτὰ μ' ἐσένα. Ἐσὺ μὲ πρωτοτραγούδησες μωρὸ στὴν κούνια· τὰ ὕστερὰ τὰ λόγια ποὺ θ' ἀκούσω στὴν κλίνη τοῦ θανάτου, θέλω νὰ βγοῦν ἀπ' τὸ δικό σου στόμα.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Κανείς δὲν ἔπεσε νὰ κοιμηθῇ, ὅλοι ἀγρυπνοῦσαν· ποῦ νὰ κλεί-
σουν μάτι τέτοια χρονιάρα νύχτα; Νύχτα τῆς Μεγάλης Παρα-
σκευῆς. Ὅτι πέρασαν τὰ μεσάνυχτα, βουβές οἱ καμπάνες καὶ στίς
τρεῖς ἐκκλησοῦλες τοῦ Θαλασσοχωριοῦ. Σωπαίνουν κ' οἱ καμπά-
νες γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη, σὰ νὰ ἔχουν κι αὐτὲς ἀνθρώπινη
ψυχὴ καὶ δὲ μποροῦν ἀπ' τὸ βαθὺ καημὸ τους οὔτε νὰ ξεφωνίσουν.
Μόνο τὰ ξύλινα τριτσόνια ξεκουφαίνουν τὸν κόσμον στῶν παιδιῶν
τὰ χέρια· τρέχουν τὰ παιδιὰ, κι ἀπὸ γειτονιὰ σὲ γειτονιὰ, κι ἀπὸ
πόρτα σὲ πόρτα, καὶ τὰ χτυποῦνε μὲ κακὸ καὶ μὲ φωνές: «ὦρα γιὰ
τὴν ἐκκλησιά! ὦρα γιὰ τὴν ἐκκλησιά!». Κ' οἱ λιγοστοὶ ποὺ ἀπομέ-
νουν βάρυπνοι, πετιοῦνται ξαφνισμένοι καὶ τρέχουν στὸ παράθυρο,
θαρρώντας πῶς γλυκοχαράζει καὶ πῶς περνάει κάτου ὁ ἐπιτάφιος.
Γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, μιὰ φορὰ τὸ χρόνον, τὴ Μεγάλῃ Πα-
ρασκευῇ, βουβαίνοντ' οἱ καμπάνες τοῦ Θαλασσοχωριοῦ, ἐκεῖνες
μόνο· γιατί, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, τὸ Θαλασσοχώρι σηκώνεται στὸ
πόδι, γιὰ τὴν ἀγάπη πάλι τοῦ Χριστοῦ, μιὰ φορὰ τὸ χρόνον, τὴ νύ-
χτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

Ἔτσι κ' ἐκεῖνη τὴ νύχτα γυναῖκες κι ἄντρες, ἄλλοι χώρια κι
ἄλλοι μαζωχτοί, ἔβγαιναν ἀπ' τὰ σπίτια, ἀπὸ τοὺς καφενέδες, καὶ
σκορπίζονταν ἐδῶ κ' ἐκεῖ κατὰ τὶς ἐκκλησιές. Οἱ περπατησιὲς βα-
ρυχτυποῦσαν στὰ καλντερίμια κι ὀλοένα ἐμάκραине τοὺς ἤχους ὁ
ἀντίλαλος τῆς νύχτας. Κ' ἡ νύχτα, δροσοστάλαχτη ἀπριλιάτικη, μ'
ἓνα φεγγάρι νυστασμένο ποὺ πάει νὰ βασιλέψῃ καὶ χύνει ἀχνότερη
γι' αὐτὸ τὴ λάμψη του στὰ μαῦρα καὶ ξασβέστωτα παλιόσπιτα καὶ
στὰ στραβὰ σοκκάκια, πού, λίγη, περισσὴ, ποτὲ κ' ἡ λάσπη δὲν
τοὺς λείπει. Οἱ ἐκκλησιὲς ὀλόφωτες, μὲ πόρτες ὀρθάνοιχτες. Κά-
που κάπου ξεχύνονταν ὡς ἔξω ἡ φωνὴ τοῦ ἀναγνώστη, πρὶν ἀρχί-
σουν οἱ Θοῆνοι. Ἀλλὰ τὸ μεγάλο τὸ πανηγύρι γίνεται ἀπ' ἔξω ἀπ'
τίς ἐκκλησιές. Γύρω σὲ φωτιὲς μεγάλες θρεμμένες μὲ ρετσίνα, μὲ
κληματόξυλα, μὲ σανίδια, μὲ φρόκαλα, μὲ σκαφίδια, καὶ μὲ κο-
φίνια τῆς μπουγάδας, καὶ κάπου κάπου μ' ὀλόκληρο παραθυρό-
φυλλο, –ἀλλοίμονο στὰ χαμηλὰ σπιτάκια καὶ στίς ἀσυλλόγιστες

νοικοκυρές, τὴ νύχτα ἐκείνη!— γύρω σὲ φωτιές, τοῦ κόσμου τὰ
 παιδιὰ, καὶ τὰ παλιόπαιδα, καὶ μέσα στὰ παιδιά κι ἄντρες μὲ μου-
 στάκια, πηδοῦνε, τρέχουν, ἀλαλάζουν, δαιμονίζονται· κι ἀστραπο-
 βολοῦνε στὰ σκότη καὶ βροντοχτυποῦνε στὴν ἡσυχία οἱ σαλιόρες
 5 καὶ τὰ χοντρά χαλκούνια —Σῶσον, Κύριε!— κ' οἱ τρακατροῦκες
 καὶ τὰ χαῖμαλιά, μὲ τέχνη καμωμένα ἀπὸ καλάμια κι ἀπὸ χοντρό-
 χορτα, καὶ γεμισμένα μὲ μπαρούτι, μὲ μπαρούτι ἀτέλειωτο. Δί-
 σκος γιὰ τὸ μπαρούτι γύριζε μέσα στὶς ἐκκλησιές. Ἄντρες καὶ
 παιδιὰ, φωτοκαίγονταν μ' ἐκεῖνα, τῆς φωτιᾶς τὰ σύνεργα, γιὰ τὴν
 10 καλὴ χρονιά. Μπαρούτι μύριζε τὸ Θαλασσοχώρι κ' οἱ ἐνορίτες μὲ
 τοὺς ἐνορίτες στέκονταν ἅμᾳν γιὰ πόλεμο.

Δὲν εἶταν μόνον οἱ ἐκκλησιές ἀνοιχτές, τὴν ὥρα ἐκείνη. Ἐδῶ
 κ' ἐκεῖ πρόβαλλε μισανοιγμένο κἀνα μαγεριό, κανέννας καφενές.
 Ὅσο νὰ ῥθ' ἡ ὥρα ποὺ θὰ βγῇ ὁ ἐπιτάφιος, ὡς τὶς τρεῖς τὸ πρωῒ,
 15 ὅλος ὁ κόσμος δὲ μπορούσε νὰ περνᾷ τὴν ὥρα του ὁλόρθος μέσ'
 στὴν ἐκκλησιά! Μ' ἓνα βαρὺ γλυκό, μ' ἓνα μεζὲ καὶ δυὸ ρουφηξιές
 πυργιώτικο κρασί, καταπιάνεται κανεὶς ὕστερ' ἀπὸ τὴ νηστεία καὶ
 παίρνει δύναμη γιὰ νὰ συντροφέψῃ τὸν ἐπιτάφιο. Κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ
 οἱ παρέες τραβιοῦνταν κατὰ τὶς ἐκκλησιές μὲ δροσισμένο στομάχι.
 20 Τελευταία εἶχε ξεχαστῇ στὸ κρασοπουλιὸ τοῦ Ψῆμένου μιὰ συ-
 ντροφιὰ χαρούμενη· ὁ Μῆτρος ὁ Ρουμελιώτης, ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρ-
 νάναμας, ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας καὶ τὸ παιδὶ τῆς Χαρίταινας, ποὺ
 κανεὶς δὲν τό 'κραζε μὲ τ' ὄνομά του, ὅσο ποὺ καὶ τὸ ἴδιο τὸ ξέχασε
 κι ἄκουγε μόνο σὰν τὸν φώναζαν «ἡ Ταρία Ταρέλα». Κ' οἱ τέσσα-
 25 ρες θαλασσινοί· ὁ πρῶτος εἶχε ψαροκάϊκο, ὁ δεύτερος δούλευε στὸ
 ψαροκάϊκο τοῦ πρώτου, ὁ τρίτος ταξίδευε μὲ τὶς μαοῦνες, καὶ ἡ
 Ταρία Ταρέλα εἶταν ψαῖς. Καὶ οἱ τέσσαρες εἰκοσιπέντε χρόνων
 κι ἀδερφωμένοι ἀπὸ τὰ μικρά τους χρόνια. Τὸ κρασί κ' ἡ κουβέντα
 τοὺς ἄναψαν τὸ κεφάλι, κι ἂν δὲν εἶταν Μεγάλῃ Παρασκευῇ, θὰ
 30 τό 'σκουζαν. Τὸ τραγούδι μισαγαλινό, ἀπαλὰ ἀπαλὰ, κι ἀθέλητα,
 ξεφύτρωνε στὰ χεῖλη τους τέτοια νύχτα. Στὰ ὕστερνὰ κατάλα-
 βαν πὼς ἄργησαν. Στὸν Ἄη Νικόλα, λίγα ποδάρια παρέκει ἀπὸ τὸ
 κρασοπουλιό, ἄρχισαν κι ἐψέλναν «Αἱ γενεαὶ πᾶσαι». Ὁ Ψῆμένος
 ἔσπευε στὸ φτερό γιὰ νὰ κλείσῃ. Πεταχτήκανε στὴ στιγμή. Βρε-
 35 θήκανε στὸ δρόμο.

— Μωρὲ ξέχασα τὰ βεγγαλικά! φωνάζει ὁ Κανίνιας.

Τὰ βεγγαλικά τὰ εἶχαν γιὰ νὰ τ' ἀνάψουνε στὸν ἐπιτάφιο.

— Στὰ πόδια τοῦ τραπεζιοῦ τ' ἀπίθωσα, ζερβὰ στὴν ἀγκωνή, λέει ὁ Μῆτρος· στάσου καὶ στὰ φέρνω.

Καὶ βιαστικὸς ἔκανε νὰ γυρίσῃ στὸν καφενέ.

Μὰ γυρίζοντας γλιστράει στὸ πεζούλι ἀπάνου, καὶ ξαπλώνει 5
μακρὺς πλατὺς, καὶ γκόπ! ἀκούστηκ' ἓνας ξερὸς κρότος.

Τρία ξεροσκαστὰ γέλια ξέφυγαν ἀπὸ τὰ στόματα τοῦ Μάρκου, τοῦ Γιαννάκου καὶ τῆς Ταρίας, καὶ μιὰ φωνή, ἓνα «σκοτώθηκα» ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Μῆτρου.

— Καλὰ, ἀδερφέ, ποὺ σκοτώθηκες! σήκω τώρα· μήπως χτύ- 10
πησες;

— Μωρέ, σκοτώθηκα! δὲ μπορῶ νὰ σηκωθῶ! δὲ μὲ πιστεύετε;

Καὶ μ' ἓνα βογγητὸ τελείωσεν ὁ λόγος του, κ' ἡ φωνὴ χύθηκε 15
παραπονιάρικα, ραγισμένη, σὰ νὰ 'χε πάθει ἀπὸ τὸ πέσιμο κι αὐτή. Κ' ἔφτασε στ' αὐτιά τους ἡ φωνὴ του τόσο λυπητερή, βαθιὰ βγαλ-
μένη ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια, τόσο ἔξαφν' ἀλλαγμένη ἀπὸ τὸν πόνο, 20
ξεψυχισμένη, ποὺ τοὺς περίχυσεν ἴδρωτας καὶ τοὺς τρεῖς. Εἶδαν πὼς δὲν εἶταν χωρατὰ.

— Μωρὲ Μῆτρο! μπόρεσαν μόνο νὰ ξεφωνίσουν, κ' ἔτρεξαν νὰ 20
τὸν πιάσουν, νὰ τοῦ δώσουν χέρι γιὰ νὰ σηκωθῇ.

— Ἔτσι γιὰ τὸ τίποτε· παραπάτησα... γλίστρησα... νά, σὲ 25
μιὰ φλοῦδ' ἀπάνου· λεμονοκόμματο θὰ εἶταν... νὰ πάθω τέτοιο κακό... Ἄχ! σκοτώθηκα!

Καὶ πιὸ σιγὰ καὶ πιὸ παραπονετικὰ ἔλεγεν ὅ,τι ἔλεγε. Πάλεψε 25
νὰ σηκωθῇ μόνος του, δὲ μποροῦσε· τὸν ἀνασήκωσαν οἱ ἄλλοι.

— Κουράγιο, Μῆτρο!

Ὁ Μῆτρος δὲ μποροῦσε νὰ σταθῇ στὰ πόδια του· τό 'να του 30
πόδι, τὸ δεξί, δὲν τό 'νοιωθε πιὰ γιὰ πόδι, τοῦ φαινόταν σὰν ἀπὸ σί-
δερο, τοῦ στέκονταν ἀσάλευτο. Τὸν κρατοῦσαν ἀπὸ τὶς μασχάλες.
Ὁ Ψημένος εἶχε κλείσει τὸ μαγαζί κ' ἐστέκονταν κι αὐτὸς γιὰ νὰ 30
βοηθήσῃ. Παραπέρα οἱ φωνὲς τῶν παιδιῶν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκ-
κλησιὰ σκορπιοῦνται καὶ βουῖζουν· ξεσποῦν στὸν ἀέρα τὰ χαλ-
κούνια· κ' ἡ νύχτα ἀστράφτει, βροντᾷ καὶ σφυρίζει, καὶ ρίχνει 35
βροχὴ ἀπὸ σπίθες. Ἀπὸ τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα τ' Ἀη Νικόλα
τ' ἀναμμένα κεριὰ κ' οἱ λαμπάδες τοῦ ἐπιταφίου φαντάζουνε σὰν

ἀστέρια· δροσερά παιδιάτικα ψαλίσματα ξεχύνονται· «ὦ γλυκύ μου ἔαρ, γλυκύτατόν μου τέκνον, ποῦ ἔδω σου τὸ κάλλος;».

— Νὰ τὸν πᾶμε στὸ σπίτι.

— Κράξε τῆς μάνας μου, Κανίνια· εἶναι στὴν ἐκκλησιά.

5 — Καλὰ λές, Κανίνια, τράβα ἀπ' τὴν πίσω πορτοπούλα· μίλα τῆς κλησάρισσας νὰ τῆς πῇ πῶς τὴ γυρεύουν· ἔτσι, μὲ τρόπο.

— Μὴν τὴν τρομάζης, βρὲ ἀδερφέ, τὴ γυναίκα· πές της πῶς τὴ γυρεύει ὁ Μῆτρος.

Ἡ χήρα ἡ Δήμαινα, ἡ μάνα τοῦ Μῆτρου, εἵτανε στὴν ἐκκλη-
 10 σιά· βρίσκονταν ἀποβραδὺς ἐκεῖ μὲ τίς ἄλλες τίς γυναῖκες· εἶχε ξε-
 νυχτίσει τὸν ἐπιτάφιο. Ἔχασε τὸν ἄντρα της προτοῦ νὰ φτάσῃ στὰ
 μισοκοπίσματα. Κι ἀπὸ τότε, ἀντίο χρυσὸ κοντογούνι καὶ φέσι
 κατακόκκινο μὲ τὸ φουντωτὸ παπᾶζι! Μέσα στὸ σπίτι δὲν κάθο-
 νταν παρὰ γιὰ νὰ κοιτάζῃ τὸ Μῆτρο, τὸ γιό της τὸ μονάκριβο,
 15 καὶ δὲν ἄφηνε τὸ σπίτι παρὰ γιὰ νὰ κοιτάξῃ τ' ἀμπελάκι ποὺ τῆς
 ἄφηνε ὁ μακαρίτης. Γιὰ νὰ πάῃ στὸ ἀμπελάκι περνοῦσε ἀπὸ τὰ
 μνήματα, καὶ κάπου κάπου ἀναβεν ἓνα κερί, κ' ἔκαιγε λίγο λιβάνι
 στὸν τάφο τοῦ μακαρίτη. Κ' εἵταν γυναίκα τῆς δουλειᾶς, ἄξια γυ-
 ναίκα. Κι ὅταν μεγάλωσεν ὁ γιός της καὶ ταξίδεψε μὲ τὰ καῖκια –
 20 τὴν τέχνη τοῦ πατέρα– κι ἀγάλια ἀγάλια, μὲ τῶν γονέων τὴν εὐχὴ
 καὶ τὴ δική του τὴν προκοπή, ἀπόχτησε δικό του καϊκᾶκι, τότε ἡ
 χήρα ἡ Δήμαινα σὰν νὰ τὸ συλλογίστηκε πιὸ πολὺ πῶς εἵταν χρι-
 στιανή· τὸ ξεπεταρούδι της τὸ γνοιάστηκε, ἔπρεπε νὰ γνοιαστῇ
 καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ της. Κι ἀπὸ τότε ζύγωνε συχνότερα στὴν ἐκκλη-
 25 σιά· κι ὅσο ποὺ ἔφευγαν τὰ χρόνια –τὰ εἶχε πατήσῃ τὰ ἐξήντα–
 τόσο θεοφοβούμενο τὸν ἐνοιῶθε τὸν ἑαυτὸ της. Ὅμως νὰ ποῦμε
 τὴν ἀλήθεια, περισσότερο ἔτρεμε τὰ μάγια καὶ τὰ ξωτικά, χωρὶς
 κι αὐτὴ καλὰ νὰ τὸ καταλαβαίνει.

— Κυρὰ Δήμαινα, σὲ γυρεύουν ἔξω, τὸ παιδί σου..., τραβώ-
 30 ντας τὴν ἀπὸ τὸ φόρεμα, τῆς ψιθύρισε στ' αὐτὴ ἡ κλησάρισσα.

— Τὸ παιδί μου! καὶ τί νὰ μὲ θέλῃ; Δὲν πρόφτασε νὰ τὸ συλ-
 λογιστῇ, καὶ νὰ, μπροστὰ της ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας, ξεσκούφωτος
 καὶ λαχανιασμένος.

— Τίποτε, κυρὰ Δήμαινα, τὸ πόδι του στραγγούλισεν ὁ Μῆτρος.

35 Ξεπετάχτηκεν ἡ γριά, σούσουρο γίνηκε τριγύρω της, ἄρχισαν
 οἱ γυναῖκες τὰ ψιθυρίσματα. «Σιωπή, γυναῖκες», ἔκραζαν μὲ θυμὸ

οί ἐπίτροποι. Ἄλλὰ ποῦ νὰ σωπάσουν; Κάτι ἔτρεξε· τί στραγγού-
λισμα εἶταν αὐτό; κάποιος θὰ κάηκεν ἀπ' τὰ χαλκούνια, κάποιος
θὰ μαχαιρώθηκε. Στὴ στιγμή μαθεύτηκε τὸ πράμα· στὴ στιγμή ἡ
μισὴ ἐκκλησιὰ εἶχε ἀδειάσει! Ποῦ νὰ κρατηθῇ ὁ κοσμάκης; Τὴν
ἐκκλησιὰ του τὴ βρίσκει πάλι, μὰ τέτοια, Θεὸς νὰ μᾶς γλυτώνη,
δὲν γίνονται κάθε μέρα.

— Μάτια μου, μάτια μου, ὁ Χριστός! ὁ Χριστός! φώναζε τρέ-
χοντας ἡ γριά. Κι ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ βλέπει ἐκεῖ μπροστά
τῆς τὸ παιδί, ὀρθὸ κι ἀκουμπιστὸ στὸν τοῖχο. Τὸν παράστεκαν οἱ
σύνητροφοι, κι ἄλλοι πέντ' ἔξι.

— Δὲν εἶναι τίποτε, μάννα· παραπάτησα, κ' ἔπεσα καὶ χτύ-
πησα λιγάκι στὸ γόνατο. Πᾶμε στὸ σπίτι νὰ βάλω ἀπάνου τίποτε.
Μιὰ μεγάλη πέτρα ξεπλάκωσε τὰ στήθη τῆς φτωχῆς. Ἐβανε μὲ
τὸ νοῦ τῆς χειρότερα, καὶ σὰν τὸν εἶδε μπροστά τῆς ἔτσι ὀρθό, στὸ
μισοσβησμένο φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ξανάσανεν.

— Ὁ Χριστός! Ὁ Χριστός! κακὴ ὥρα, παιδί μου!

Καὶ δὲν ἤξερε πῶς ὁ Μῆτρος δὲ μπορούσε νὰ κρατηθῇ στὰ πό-
δια του, καὶ πῶς ὁ ἴδιος εἶχε πῆ στὰ παιδιὰ:

— Βάλτε με ν' ἀκουμπήσω στὸν τοῖχο, γιὰ νὰ μὴ μὲ ἰδῇ ἄξαφνα
ἡ μάννα μου καὶ φοβηθῇ.

Κ' ἐκεῖ πού τὸ ἔλεγε αὐτό, μέσα στὸ νοῦ του εἶπε καὶ κάτι
ἄλλο πού δὲ βγῆκε ἀπὸ τὰ χεῖλη του: «Πῶς θὰ μὲ ἰδῇ ἡ Φροσύνη!».

Ἡ Φροσύνη εἶταν ἡ ἀρραβωνιαστικιά του.

Κρατώντας καὶ ξεσέρονοντας κι ἀνασηκώνοντας, τὸν πῆ-
γανε στὸ σπίτι. Ἐκεῖνη τὴ χρονιὰ ἡ χήρα ἡ Δήμαινα, ὁ Μάρκος ὁ
Κανίνιας, ὁ Γιαννάκος Ταρνάναμας κ' ἡ Ταρία Ταρέλα δὲ χάρηκαν
ἐπιτάφιο. Ξημερώθηκαν στὸ κρεβάτι τοῦ Μήτρου. Δὲν ἔκλεισε
μάτι, πονοῦσε, μούγγριζε σὰν ταῦρος. Τὸ πόδι του ἐπρῆζοταν,
ἐπρῆζοταν, γίνηκε μιὰ κολόνα!

Ἐφεραν τὸν καλύτερο γιατρὸ τοῦ Θαλασσοχωριοῦ. Σπουδα-
σμένος γιατρός, μὲ τ' ὄνομα. Πολλοὺς εἶχε γλυτώσει ἀπ' τὰ χέρια
τοῦ Χάρου. Ἀλήθεια πῶς οἱ Θαλασσοχωρίτες τὸν ἔπαιρναν πάντα
τὴν τελευταία στιγμή, ἀφοῦ ἀπελπίζονταν ἀπ' τοὺς κομπογιαν-
νίτες κι ἀπ' τὶς γιάτρισες. Γι' αὐτὸ κ' ἐκεῖνος δείχνονταν ὅλο θυ-
μωμένος· ὄχι γιατί ἔχανε τίποτε πού δὲν τὸν γύρευαν πρωτύτερα,
καθὼς ἔλεγε, ἀλλὰ γιατί κινδύνευαν χάρισμα τὴ ζωὴ τους οἱ κου-

τεντέδες, πού πίστευαν τούς τσαρλατάνους. Ἐκανεν ὅμως κ' ἔτσι τῇ δουλειᾷ του· κι ἀφοῦ τὸν γλύτωνε τὸν ἄρρωστο, ξεθύμαινε στὸ βρισίδι, τὸν πλήρωνες δὲν τὸν πλήρωνες. Τὸν φοβήθηκαν οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ἔπαιρνε τὸν ἀέρα· στὰ στερνὰ τὸν συνήθισαν, καὶ δὲν
 5 μπορούσαν νὰ κάμουν χωρὶς αὐτόν. Ἐδειχνε πιότερο σὰν καπετάνιος, παρὰ σὰ ντοτόρος. Αὐτὴ τῇ φορὰ ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας, ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας κ' ἡ Ταρία Ταρέλα φέρθηκαν φιλότιμα καὶ φρόνιμα· στοῦ γιатροῦ ἔτρεξαν ἀμέσως, καὶ δὲν ἄκουσαν τῇ Δῆμαινα πού γύρευε νὰ πάρουν τὴν κοκὸνα Μαριγῇ τὴν πολίτισσα,
 10 πού ξόρκιζε τὸ μάτιασμα, πρόφταινε τῇ βεντερούγα, ἴσαζε τὰ βγαλμένα κόκκαλα, κ' εἶταν καλὴ γιὰ κάθε τι.

Τὸ εἶδεν ὁ γιатρὸς τὸ πόδι. Μωρέ, τί διαβολεμένο χτύπημα ἀπάνου στὴν κούπα, μέσ' στὴ θηλιὰ τοῦ ποδαριοῦ! Τὸ κοίταξε καλὰ, κι ἀμέσως τὸ ἔδωσε σφιχτὰ μέσα στὰ καλάμια, τὸ καλάμωσε, καθὼς λέν, καὶ τοῦ λέει: «Μὴν τὸ κουνήσης· τὸ πόδι σου
 15 θὰ γίνη καλὰ, μὰ χρειάζεται κάμποσον καιρὸ καὶ πολλὴν ὑπομονή. Μὲ τὸν καιρὸ θὰ στρίψῃ τὸ νεῦρο καὶ θὰ γίνη καλὰ τὸ πόδι σου. Μόνο τὸ καλὸ πού σοῦ θέλω, μὴν τὸ πειράζης». Κ' ἔλεγε καὶ ξανάλεγε: «Μὴν τὸ πειράζης!». Γνώριζε τί κεφάλια ἀγύριστα εἶναι οἱ Θαλασσοχωρίτες.
 20

Ὁ Μῆτρος ὁ Ρουμελιώτης εἶχε πλατειὰ καρδιὰ καὶ μεγάλ' ὑπομονή. Ἀλλά, τὸ κακὸ πού τὸν ἤρε εἶταν κατάρρα Θεοῦ. Οἱ Θαλασσοχωρίτες εἶχαν χίλιες γνῶμες γιὰ τὸ ἴδιο πράμα· γιὰ τὸ Μῆτρο μιὰ γνώμην εἶχαν· ὁ Μῆτρος εἶναι παλληκάρι! Οἱ Θαλασσοχωρίτες τ' ἀναγελοῦσαν τὰ γράμματα· τὴν παλληκαριὰ τὴν προσκυνούσαν. Ὁ Μῆτρος δὲν πάτησε τὸ πόδι στὸ σκολεϊό. Στὸν ἥλιο, στὸν ἀέρα καὶ στὰ κύματα δασκάλεψε, κι ἀπὸ μικρὸς μεγάλωσε. Συνηθισμένη εἶχε θωριά. Τὰ στήθη του δὲν εἶταν χορταριασμένος
 25 πύργος, οὐδὲ σὰν κάστρο ἢ κεφαλὴ του. Οὔτε ψηλὸς οὔτε κοντός, λιγνὸς παρὰ παχύς, μελαχρινὸς μ' ἓνα λιανὸ μουστάκι καὶ φουντωμένα σγουρόμαλλα· στραβὰ τῇ σκούφια του, κ' ἓνα ζουνάρι κόκκινο χιλιόδιπλο στὴ μέση του· μ' ἓνα φανελλένιο πουκάμισο περνούσε τοὺς χειμῶνες καὶ τὰ καλοκαίρια του. Κι ὅμως κι ἀπὸ τῇ συνηθισμένη αὐτῇ θωριά ξεχύνονταν ἡ λεβεντιά, στὸν ἀέρα πού
 30 εἶχε, στὴν περπατησιά, σὲ κάθε του ματιά, σὲ κάθε κούνημα. Καὶ ὁ Μῆτρος ὁ Ρουμελιώτης μὲ τὰ εἰκοσιπέντε χρόνια του, τὸ κορμὶ

πού δὲν ἐφάνταζε, τῇ ντροπαλῇ ἀπάνου κάτου ὄψη, κόσμο μπο-
 ροῦσε νὰ χαλάσῃ καὶ κόσμο νὰ χτίσῃ. Κανεὶς δὲν τοῦ ἔβγαινε στὸ
 δρόμο· μὲ τῇ γροθιά του, ἔρριχνε κάτου βούβαλο. Κάρφωνε τὰ
 πόδια του στὴ γῆ, καὶ κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰ τὸν ταρακουνήσῃ.
 Μιὰ μέρα ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας, ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας κ' ἡ 5
 Ταρία Ταρέλα πολεμοῦσαν ὥρα ὀλόκληρη νὰ τὸν ξετοπίσουν, κου-
 λουριασμένοι στὰ πόδια του· τίποτε· βράχος ἄσειστος· ὅσο πού
 στὸ τέλος ἀπ' τὸν ἴδρωτα κι ἀπ' τὸν ἀγῶνα ζαλίστηκαν οἱ ἄνθρω-
 ποι καὶ κόντεψε νὰ τοὺς ἔρθῃ κόλπο. Μὰ τὰ ποδάρια ἐκεῖνα τὰ σι-
 δερένια, τ' ἀλύγιστα, πετοῦσαν, ξετινάζονταν καὶ στριφογύριζαν, 10
 σὰν ἀπὸ φτερό κι ἀπὸ φλόγα κι ἀπὸ ἄνεμο πλασμένα, τὴν ὥρα πού
 ἔσερνε τὸ χορὸ τὸ παιδί τῆς Δήμαινας. Κάθε χρονιά, στὸ πανηγ-
 γύρι τ' Ἀη Λιά, στὰ πλάγια τοῦ Ζυγοῦ, ἐκεῖ πού τρέχει τὸ κρῦο
 τὸ νερὸ καὶ τὰ πλατάνια ἀπλώνουν μὲ τὰ φύλλα τους μιὰ σκέπη
 ξεκουραστική, πλασμένη ἀπὸ δροσιές, ἴσκιους καὶ γλυκοψιθυρί- 15
 σματα, ἐκεῖ στὰ κλέφτικα λημέρια μιὰ φορά, ὁ Μῆτρος ὁ Ρου-
 μελιώτης, φουστανελλοφορεμένος, ὅπως πῆγαιναν κι ἄλλοι πανηγ-
 γυριῶτες, μὲ τῇ χρυσῇ ἀρματωσιά τοῦ παππούλη του, πρωτο-
 παλλήκαρου, τοῦ ξακουσμένου τοῦ Μακρῆ, πῆγαινε καὶ χόρευε·
 λές καὶ τὸ εἶχε τάμα. Κ' οἱ πανηγυριῶτες ἄφηναν τὸ δικό τους τὸ 20
 γλέντι κ' ἔκαναν κύκλο γύρω του κι ἀγνάντευαν καὶ ξεχνιοῦνταν.
 Κάθε του βῆμα στὸ χορὸ, γοργὸ γοργὸ κι ἀνάλαφρο, ἔσταζε γλύκα
 καὶ σκορποῦσε λεβεντιά. Σ' ἔφερνε σ' ἄλλον κόσμον· στὸν κόσμον
 τῶν παραμυθιῶν καὶ τῶν ἀντρεωμένων πού χόρευαν στὸν κάμπο
 μὲ τοὺς νιούς κ' ὕστερα παραιτοῦσαν τὸ χορὸ καὶ παλεύανε στὰ 25
 μαρμαρένια ἀλώνια μὲ τὸ Χάρο. Κ' οἱ γυναῖκες πού τὸν ἔβλεπαν
 ἐκεῖ, μῆνες ὕστερ' ἀπ' τὸ πανηγύρι τὸν εἶχαν μέσ' στὸ νοῦ τους καὶ
 τὸν καμάρωναν· κ' ἔρχονταν συντροφιές ἀπ' τὰ χωριά τὰ πλαγινά,
 ἀκόμα κι ἀπ' τὶς ἄλλες πολιτεῖς, κάθε χρονιά, στὸ πανηγύρι τ' Ἀη
 Λιά, ὅχι τόσο γιὰ τὸ πανηγύρι, ὅσο γιὰ τὸ χορευτή. 30

Ἐκεῖ τὸν εἶδεν ἡ Φροσύνη τοῦ Σεβδᾶ, πρώτη νοικοκυροπούλα
 στὸ Μελίσσι, τρεῖς ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὸ Θαλασσοχώρι. Τὸν εἶδε
 καὶ τὴν εἶδε καὶ τὰ ταίριασαν. Κ' ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, κατὰ τὴν
 ἀνοιξη, ἔστειλε ὁ γέρο Σεβδᾶς προξενιὰ στὴ Δήμαινα, κ' ἡ προξε-
 νιὰ τελείωσε μὲ τὸ καλὸ κ' ἐγιναν καὶ τ' ἀρρεβωνίσια στὸ Μελίσσι. 35
 Στ' ἀρρεβωνίσια πῆγεν ὁ Μῆτρος μὲ τὴ μάνα του, μὲ τὸ Γιαννάκο

τὸν Ταρνάναμα, μὲ τὸ Μάρκο τὸν Κανίνια καὶ τὴν Ταρία Ταρέλα, τοὺς ἀχώριστους, καὶ μ' ὅλο τὸ συγγενολόγι. Κ' ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ξαναπῆγε πάλι μὲ τοὺς ἰδίους, γιὰ νὰ δώσουν στὴν ἀρραβωνιαστικιά τὰ χαρίσματα, κατὰ τὴ συνήθεια, πανιὰ ἐξήντα νούμερο
 5 καὶ στόφες, κ' ἓνα βραχιόλι καὶ μιὰ ντουζίνα ζάρφια ἀσημένια. Καὶ γλέντησαν δυὸ μέρες μὲ τὰ βιολιά, καὶ τὸ στεφάνωμα θὰ γίνονταν ἀπόλαμπρα· μὰ πρὶν νὰ ῥθῇ ἡ Λαμπρή, τὸν ἤρρε τὸ μεγάλο τὸ κακὸ. Δὲν πρόφτασε νὰ ξαναπάη στὸ Μελίσσι.

Πολλὲς εἶχαν ζηλέψει τὴν τύχη τῆς Φροσύνης. Καὶ μιὰ κόρη
 10 Θαλασσοχωρίτισσα, μιὰ μικρὴ μελαχρινὴ ξεπεταχτή, γεμάτη γέλια καὶ καμώματα, ἡ Μόρφω τῆς Γαρουφαλιᾶς, ἡ Τρελομόρφω, ὅπως τὴν ἔκραζεν ἡ γειτονιά, κόντεψε νὰ σκάσῃ ἀπ' τὸ κακὸ τῆς σὰν ἄκουσε τ' ἀρρεβωνίσια· δὲν ξαναφάνηκε στὸ χαγιατί γιὰ νὰ ποτίσῃ τὰ μυριστικὰ τῆς, ψιθυρίζοντας τὸ «μαῦρο γεμενί», τ'
 15 ἀγαπημένου τῆς χοροῦ τὸ τραγούδι, καὶ ρίχνοντας τριγύρω τῆς γλυκιᾶς ματιᾶς, κι ὅποιον λάχαιναν! Μόνο τὸ βράδυ βράδυ κάποιες γειτόνισσες ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ σκοῦρα τῶν παραθυριῶν τοὺς τὴν εἶδαν δυὸ τρεῖς φορὲς νὰ περνᾷ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Μῆτρος σκεπασμένη μ' ἓνα σάλι ὥς τὴν κορφή, νὰ κοντοστέκεται μπροστὰ στὸ
 20 φωτισμένο παραθύρι του, νὰ σηκώνῃ πρὸς αὐτὸ τὰ μάτια τῆς, κ' ὕστερα νὰ κοιτάζῃ γύρω σὰ φοβισμένη, κ' ἔξαφνα νὰ φεύγῃ γοργὰ σὰν ξαφνισμένη λαφίνα. Τὴν εἶχε κάψει ὁ Μῆτρος κ' εἶχε μοσχαναθρέψει μέσα τῆς τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τὴν ἔπαιρνε μιὰ μέρα γιὰ γυναικα του.

25 Ὁ Μῆτρος ὁ Ρουμελιώτης εἶταν ἀληθινὸ παλληκάρι κ' εἶχε ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ παλληκαριοῦ· τὰ λόγια, τὴν ὁρμή, τὸ φιλότιμο, τὴν ὁμορφιά καὶ τὴν περηφάνεια, τὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς καὶ τὴν καταφρόνια τοῦ θανάτου. Πέρασεν ἀπὸ θαλασσοδαρμούς, γλύτωσεν ἀπὸ θαλασσοπνιξίματα. Μέσα στὸ πέλαγος, ἀμέτρητο
 30 εἶταν τὸ κουράγιο του. Στὰ καλὰ καθούμενα, δὲν ἔδινε ἀφορμὴ σὲ κανένα. Μὰ νὰ μὴ τὸν πειράξῃς, νὰ μὴ τὸν γγίξῃς ἐκεῖ, ποὺ δὲν πρέπει· θὰ στὸ ρουφοῦσε τὸ αἶμα μὲ μαχαιριές· δὲν ἔνοιωθε κουμποριές, δὲν ἐσυλλογίζονταν. Μιὰ φορὰ τὰ ἔβαλε μὲ δέκα εὐζωνάκια, Ρουμελιῶτες, ἓνας κ' ἓνας· τοὺς ἔφερε κυνηγώντας ὡς
 35 τὴν καζάρμα. Ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας, ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας κ' ἡ Ταρία Ταρέλα, στοιχημάτιζαν μὲ τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ πὼς εἶταν

ἀντρειωμένος, πὼς γεννήθηκε μὲ οὐρά· τὴν εἶδαν, ἔλεγαν. Ἀντρειω-
 μένος εἶταν· τὸν κίνδυνον δὲν τότε συνερίζονταν, τὴν ἀρρώστια δὲν
 τὴ λαχτάριζε, τὸ Χάρο δὲν τὸν ἔτρεμεν. Ἐνας μόνον στοχασμὸς
 τοῦ ἔκοβε τὰ ἥπατα, τοῦ πάγωνε τὸ αἶμα, τότε μαρμάρωνε. Δὲν
 ἤθελε νὰ μείνῃ σηματοδεδεμένος. Τοῦ ποδαριοῦ του τὸ χτύπημα τοῦ
 κόστιζε πιότερο ἀπὸ κάθε συμφορά. Κάλλιο νὰ ἔχανε βίος, κάλλιο
 νὰ τὸν εὑρισκαν χίλιων λογιῶν ἀρρώστιες, παρὰ ν' ἀπομείνῃ ση-
 μειωμένος. Καλύτερα ὁ θάνατος. Ἄν εἶναι νὰ γιατρευτῇ, νὰ για-
 τρευτῇ χωρὶς νὰ τ' ἀπομείνῃ σημάδι. Κι ἂν εἶναι νὰ σηκωθῇ ἀπὸ
 τὸ κρεβάτι, νὰ μὴ σηκωθῇ στραβοπόδης· ὅλα κι ὅλα! Ὁ Μῆτρος
 ὁ Ρουμελιώτης, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ τὸ νοιώθῃ, μονάχα ἓνα θεὸν
 ἐλάτρευε: τὴν Ἑμορφιά, τὴν ἅγια τὴν Ἑμορφιά τῆς λεβεντιάς καὶ
 τῆς ὑγείας, πῶχει ἐκκλησιά της τὸ κορμί. Καὶ ἄς τὰ ἴβαναν μὲ τὸ
 κορμί του ὅλα τοῦ κόσμου τὰ κακά· φτάνει νὰ μὴν τοῦ ἄφηναν τ'
 ἀχνάρια τοὺς σὰ βρισιὰ καὶ σὰ λέρα· κορμὶ σηματοδιακό, κορμὶ ντρο-
 πιασμένο. Γιὰ παλληκάρια σὰν τὸ παιδὶ τῆς Δήμαινας εἶν' ἀτιμία
 ἡ ἀσχημιὰ.

Ἀπὸ τὴ νυχτιὰ πού χτύπησε ὥς τὴν ἡμέρα πού πρωτοκατέβη
 ἀπ' τὸ κρεβάτι γιὰ νὰ περπατήσῃ, πέρασαν τρεῖς μῆνες. Ὑπομο-
 νετικὰ τοὺς πέρασε τοὺς τρεῖς μῆνες. Ὁ γιατρὸς τοῦ εἶπε πὼς χω-
 ρὶς ἄλλο θὰ γιατρεύονταν. Ἀλλ' ἀμέσως πού εἶδε πὼς τὸ πόδι του
 στράβωσε καὶ δὲ λύγιζε κ' ἔστριψε τὸ γόνατο τὸ πονεμένο, καὶ
 πὼς αὐτὸς κούτσαινε περπατώντας, ἀπελπίστηκε· τὸν ἔπιασεν ἓνα
 παράπονο καὶ τὸν ἔσφιξε ἓνας καημὸς πού δὲ μπορούσε καὶ γραμ-
 ματικὸς νὰ τὸν ἱστορήσῃ. Ἔστειλε στὸν ἄνεμο τὸ γιατρὸ μὲ τὰ
 γιατροσόφια του κ' ἔπεσε βαριά γιὰ νὰ πεθάνῃ. Τοῦ κάκου κοίταζε
 νὰ τὸν παρηγορήσῃ ἡ μαύρη μάννα του, πού μέσα στοὺς τρεῖς ἐκεί-
 νους μῆνες γέρασε γιὰ δέκα χρόνια.

— Ἄσε τὰ λόγια, μάννα! Θὰ σάξῃ τὸ πόδι μου ἢ δὲν τὴ θέλω
 τὴ ζωὴ. Σημειωμένο ἐμένα δὲ μὲ κράζουνε.

Κι ὅταν μιὰ μέρα κάποιος ἀπ' τοὺς δικούς του θέλησε νὰ εἰπῇ:
 «Ἐ! δὲν ἔχεις πιά τίποτε! μὴν εἶσαι παράξενος· ἔλα νὰ πᾶμε στὸ
 Μελίσσι· τὸ κορίτσι ἔκαμε στὸ μάτι γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ», σκύλιασε ὁ
 Μῆτρος: «Μωρέ, νὰ μὴ σώσω νὰ τὴν ἐἴδω, ἂν εἶναι νὰ τὴν ἐἴδω σὲ
 τέτοια χάλια. Κάλλιο στὰ βουνα καλὸγέρος καὶ ρημοσπίτης, παρὰ
 γαμπρὸς μὲ στραβὸ πόδι!».

Κ' ἔτσι τῆς καλῆς του ἡ ἐνθύμηση τοῦ ξάναψε τὸν καημό. Ποῦ
 νὰ πάρῃ στὸ Μελίσσι, καὶ τί νὰ τὸν κάμουν σὰν πάρῃ; Νὰ τονὲ μπαλ-
 σαμώσουν καὶ νὰ τὸν καμαρώνουν; Νὰ τὸν κρεμάσουνε στὸν τοῖχο
 5 γιὰ κόνισμα; Καὶ φαντάζονταν γαμπρὸ τὸν ἑαυτό του· νὰ τὸν τρι-
 γυρίζουν τὴν ὥρα τοῦ Ἡσαΐα κουτσὸ μὲ τό 'να πόδι· νὰ μὴ μπορῇ
 νὰ καθίσῃ σταυροπόδι στὸ φαῖ, νὰ μὴ μπορῇ νὰ σύρῃ τὸ χορό, νὰ
 τρέξῃ, ν' ἀντρειευτῇ, νὰ παλέψῃ, νὰ χωρατέψῃ, νὰ γλεντήσῃ. Κ'
 ἔβλεπε τὸν ἑαυτό του καραβοκύρη στὸ καϊκάνι του, νὰ μὴ μπορῇ
 νὰ βασταχτῇ στὰ πόδια του, ν' ἀκουμπάῃ σὲ ραβδί, νὰ κρατιέται
 10 ἀπὸ τὰ σχοινιά, νὰ καρτερῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ κάθε τι. Τῆς νύ-
 φης τῆς ἔταξαν λεβέντη, καὶ θὰ τῆς ἔδιναν τώρα σημειωμένον ἄν-
 θρωπο! Δὲν τὸ καταδέχοταν κι ὁ ἴδιος νὰ τὴ σκλαβώσῃ· κι ἂν δὲν
 τὸ δείξῃ αὐτῇ, κι ἂν κάνῃ τὴν καλόκαρδη, μέσα της θὰ τὴν τρώῃ
 κρυφὸ μαράζι. Ἔτσ' εἶν' ὁ κόσμος· κι αὐτὸς τὸ ἴδιο θὰ 'κανε· κάλ-
 15 λιο νὰ φορτώνονταν τὴν πανούκλα, παρὰ σημαδιακὴ γυναικά.

— Θὰ τὸ χάσω τὸ παιδάκι μου, ἔλεγε παραπονετικὰ ἡ Δήμαινα·
 ὅχι ἀπὸ τὸ πόδι του· ἀπ' τὸ ντέρτι ποὺ νοιώθει γιὰ τὸ πόδι του.

Κ' ἔκλαιγε κ' ἔκανε τὸ σταυρό της. Κ' οἱ τρεῖς οἱ ἀχώριστοι
 δούλευαν καὶ τὸν εἶχαν πάντα στὸ νοῦ τους τὸν Ἀφεντομῆτρο, κι
 20 ἄφηναν τὴ δουλειὰ γιὰ νὰ τρέξουν στὸ πλάγι του, καὶ τὸν συντρό-
 φευαν καὶ τὸν παρηγοροῦσαν. Τοῦ κάκου· δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ
 τίποτε· τρεῖς μῆνες ὑπόμενε· δὲν μποροῦσε πιά νὰ τὸ νοιώθῃ τ'
 ἄτιμο, ξεραμένον ἀπάνω του, κορμὶ κ' ἐκεῖνο ἀπ' τὸ κορμὶ του. Θ'
 ἄδραχνε τὸ πριόνι καὶ θὰ τὸ πριόνιζε. Θ' ἄρπαζε τὸ τσεκούρι καὶ
 25 θὰ τὸ πελέκαγε· δὲν ὑπάρχει Θεὸς· τελείωσε!

*

Ἦρθεν ὁ Αὐγουστος. Ὁ βαρεμένος μποροῦσε νὰ πάρῃ τὸ πόδι
 του, μὰ νὰ τὸν πάρῃ ἀνθρώπου μάτι δὲν ἤθελε, κ' ἔμενε στὸ σπίτι του
 κλεισμένος. Ἀπὸ τὸ παραθύρι του κανεὶς ἀντίκρυζε τὸν ἥμερο γιαλὸ
 τοῦ Θαλασσοχωριοῦ ν' ἀλλάζῃ χίλια χρώματα, σὰ χίλια ὄνειρα σὲ
 30 κάθε χρυσοφίλημα τοῦ ἥλιου ἀπ' τὸ πρωῒ ὥς τὸ βράδυ· ἀντίκρυζε
 κανεὶς τὸ πέλαγος ροδογάλανο τὴν αὐγὴ, τὸ μεσημέρι ἀσημοχρυ-
 σωμένο, μαυροπράσινο σὲ λιγάκι, μενεξεδένιο μιὰ στιγμή στὸ βα-
 σίλειμα· καὶ κάποτε τρεμούλιαζε μ' ὅλα μαζὶ τὰ χρώματα σὰν κό-
 σμος ὁλόκληρος μὲ κάθε λογῆς ἔγνοιες καὶ πάθη. Κ' οἱ ἄνεμοι τὸν

ἔσπρωχναν τὸν ἡμερο γιὰ τὸ τοῦ Θαλασσοχωριοῦ πότε βαθιὰ στὸ
 κανάλι, πότε τὸν ξέχναν περισσὶο πρὸς τὴ στεριά· κι ἄλλην ὕψη
 τοῦ ὄνειρο βοριάς, ἄλλη γλυκάδα ὁ μαῖστρος, ἄλλη μυρουδιά ὁ πο-
 νέντες, ἄλλα κύματα ἡ νοτιά. Κι ὁ βαρεμένος ἀπ' τὸ παραθύρι του,
 κάλλιο ἀπ' τὰ χρώματα ὅλα κι ἀπ' τὰ μουρμουρίσματα κι ἀπ' τὶς
 5 πνοὲς κι ἀπ' τὰ κάλλη ὅλα ἐκεῖνα, ἔνοιωθε τὰ μονόξυλα ποὺ ἔσχιζαν
 ἀνάλαφρα τὰ ἥσυχα νερά, μὲ τὸ λευκὸ πανάκι, πρύμα, καὶ δύσκολα
 τὰ ξεχώριζες ἀπὸ τὶς μαῦρες φαλαρίδες κι ἀπ' τὰ γλαρόνια τὰ βα-
 μπακόφτερα. Κ' ἔβλεπε τὰ ψαροκάϊκα νὰ πηγαينوέρχωνται φορτω-
 μένα στὸ μῶλο· παραπέρα οἱ μαοῦνες ἔπαιρναν τὰ πριμαρόλια τῆς
 10 σταφίδας, γιὰ τὴ μεγάλη χώρα. Κι ἀπὸ τὴν πίσω μεριά τοῦ σπιτιοῦ
 ξεχώριζεν ἡ πράσινη γραμμὴ τοῦ κάμπου. Κεχριμπαρένια γυάλι-
 ζαν τὰ σταφύλια στὰ κλήματα κ' οἱ σταφίδες μαυρολογοῦσανε στ'
 ἁλώνια. Πῶς μοσχοβολοῦσεν ὁ κάμπος ὁ πολύκαρπος! Κάθε νοικο-
 κύρης, μὲ τὸ γλυκοχάραμα καὶ μὲ τὸ σουρούπωμα, βρισκότανε σὲ
 15 σῦρε κ' ἔλα ἀδιάκοπο. Κ' ἡ ἀργατιά, Κεφαλλονίτες μὲ τσαπιὰ κι
 Ἀμπλανίτισσες μὲ καλάθια, περνολογοῦσαν ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ παρα-
 θύρι. Κ' ἡ θάλασσα τοῦ ἔστελνε τὴν ἄρμη τῆς, κι ὁ κάμπος τὴ μο-
 σχοβολιά του. Κι ὅσο τὸν ἔνοιωθε τὸν ἑαυτὸ του σακατεμένο, τόσο
 τοῦ φαίνονταν ὁ κόσμος ὠραιότερος· κι ὅσο τὰ ἔβλεπε μαραζωμένα
 20 τὰ νιάτα του, τόσο τοῦ φαίνονταν ὁ κόσμος πῶς ξανάνιωσε. Ποῦ
 θὰ βρισκόταν κι αὐτὸς τέτοια ἐποχή; Ποῦ θ' ἀρμένιζε καὶ ποῦ θὰ
 δούλευε; Ζωὴ κι αὐτή, νὰ τὴνέ ποῦμε!

Οἱ σύντροφοι δὲν τὸν ἐστένευαν, κοίταζαν μόνο νὰ τὸν καλο-
 καρδίσουν, καὶ ὅλο τοῦ ἔλεγον πῶς θὰ σιάξῃ τὸ πόδι μὲ τὸν καιρὸ,
 25 καὶ καθὼς δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ τίποτε γιὰ τοὺς γιατροὺς τοὺς δια-
 βασμένους ποὺ ἔβγανε ἡ Ἀθήνα, τοῦ μιλοῦσαν ὅλο γιὰ κομπογιαν-
 νίτες τοῦ χωριοῦ, ποὺ γιάτρευαν κάθε λογῆς ἀρρώστια μὲ τὰ δικὰ
 τους γιατροσόφια. Καί, καθὼς τυχαίνει πάντα, καθένας εὔρισκε
 30 στὰ βάρη τοῦ μυαλοῦ του μιὰν ἱστορίαν μ' ἕναν ἄρρωστο ἀποφασι-
 σμένο ἀπ' τὸ γιὰ τὸ καὶ γλυτωμένο ἀπ' τὸν κομπογιαννίτη. Μὰ
 καὶ νέοι καὶ γέροι, ψαράδες, καραβοκύρηδες, πρᾶμα τευτάδες, ξω-
 μάχοι, γραφιάδες, ὁ δάσκαλος, ὁ παπὰς καὶ ὁ δήμαρχος ἀκόμα, κι
 ὅλοι ὅσοι ἔρχονταν καὶ τὸν ἔβλεπαν, ὅλοι τοῦ ἔδιναν γνώμην νὰ μὴ
 35 τὸ βάλῃ κατὰκαρδα, νὰ κἀνῃ ὑπομονή, μὰ καὶ νὰ φεύγῃ μακριὰ

ἀπὸ γιατρούς. Τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς, δὲ χάθηκαν οἱ πραχτικοί· αὐτοὶ κάνουν σωστὴ δουλειά.

Μιὰ μέρα, τὸ δεκαπενταύγουστο, τρεχάτος ἦρθε τ' ἀποβραδὺς ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας. Ἐφτασεν ἀπ' τὸ χωριὸ τῆς Λυγαριᾶς ἓνας περίφημος γιατρολόγος, ὁ Κοπανίτσας· καλεσμένος ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ Μελέτη, γιὰ νὰ τοῦ γιατρέψῃ τὴ φάγοςσα. Εἶταν ἀκουσμένος σ' ὅλη τὴ Ρούμελη, καὶ πέρ' ἀκόμα στὸ μισὸ Μωριά. Καὶ καθὼς τὸν παίρνουν μυρουδιὰ στὸ Θαλασσοχώρι, κόσμος καὶ κόσμος τρέχει νὰ τονὲ βρῇ. Γιὰ κάθε ἀρρώστια ξέρεи, καὶ ὅλες τὶς
 5 γιατρεύει· χειροῦργος μοναδικός. Ὅσους κι ἂν ρώτησε γι' αὐτὸν ὁ Γιαννάκος, τοῦ εἶπαν πὼς κάνει θάματα. Γιατί νὰ μὴν τὸν φέρουν νὰ ἰδῇ τὸ Μῆτρο; Τί θὰ ἔχαναν;

Μὲ τὸν καημὸ ποὺ τραβοῦσε ὁ Μῆτρος, τοὺς ἐκατάφερεν ἀγάλια ὅλους ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν, ποὺ τὸν ἐσυγύριζαν καὶ τὸν πα-
 15 ραστέκονταν, τοὺς ἐκατάφερε καὶ πίστευαν πὼς τὸ χειρότερο κακὸ δὲν εἶταν πὼς χτύπησε τὸ πόδι του, ἀλλὰ πὼς θὰ ἔμενε κουτσὸ τὸ πόδι του. Νὰ τὰ δοκιμάσουν ἔπρεπε ὅλα, γιὰ νὰ προλάβουν τέτοια συμφορά! Καὶ νὰ μὴν τὰ πολυλογῶ, τὸν ἔφεραν τὸν Κοπανίτσα. Τὸν ἤθελε τὸ παιδί, τὸν ἤθελαν ἡ μάννα, τὸν ἤθελαν οἱ τρεῖς τοὺς κι ὅλο
 20 τὸ συγγενολόγι. Καὶ ὅσους ρώτησαν τοὺς εἶπαν: «Νὰ τὸν πάρετε!».

Φουστανελλάς, ἀπάνω κάτω πενηντάρης, ψηλός, ξεραγιανός, μυταράς καὶ σπανός καί, μωρὲ παιδιὰ, σημειωμένος. Σὰ νὰ τοῦ ξινοφάνηκε τ' ἄρρωστου, καθὼς τὸν ἀντίκρυσε· μὰ τί νὰ κάμῃ πιὰ; Στραβὸς μ' ἓνα μάτι ποὺ ἔβλεπε γιὰ δυὸ ἀποκάτου ἀπ' τὴ μαυρίλα
 25 τῶν μαλλιαρῶν του φρυδιῶν· μὰ μπῆκε στὸ σπίτι μ' ἓναν ἄερα, μ' ἓναν ἄερα! Τὸ κοίταξε τὸ πόδι, τὸ ζούπηξε, τὸ γύρισε.

— Θὰ στὸ γιατρέψω, εἶπε· θὰ στὸ κάμω κατὰ πὼς ξέρω γώ.

— Ἀπ' τὸ Θεὸ καὶ στὰ χέρια σου, γιατρέ.

— Νὰ περάσουν πρῶτα τρεῖς τέσσερες μέρες. Θὰ πᾶμε κατὰ
 30 τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Τώρα εἶναι ἡμέρες ἀχαμνές· θὰ βροῦμε τὴν καλὴ τὴ μέρα. Γιατὶ εἶναι ἡμέρες ποὺ καὶ ἀπλὸ αἶμα νὰ πάρῃς ἀπ' τὸν ἄνθρωπο, μπορεῖ νὰ τοῦ φέρῃς μεγάλην ἀρρώστια, μπορεῖ νὰ τὸν χαλάσῃς. Ἐχοῦμε τώρα δεκατρεῖς τοῦ μηνός· θὰ ἰδοῦμε στίς δεκάξι.

35 Κ' ἐγύρισε στὴ Δήμαινα προστάζοντας γοργά:

— Πέντε δράμια σιναμικὴ, δέκα δράμια μαστίχα, ὀχτὼ δράμια

ρεβέντι, πέντε δράμια ἄρσενικὸ λιβάνι, δύο δράμια πιπερόρριζα, δύο δράμια κανέλλα· κοπάνισέ τα. Πάρε μία ὀκτὰ μέλι, βγάλε τὸν ἄφρό του, βράσε τα λιγάκι μὲ τὸ μέλι, ὕστερ' ἀνακάτωσέ τα καλὰ καὶ δίνε του νὰ τρώῃ· αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ δυναμωτικὸ ματζούνι· μ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ βαστάῃ κάθε τι· ἔχει ἀνάγκη νὰ δυναμώσῃ.

5

Κι ὅσο ποὺ νὰ ῥθοῦν οἱ δεκάξι, τό ἔστρωσε βαριά στὸ σπίτι· μήτε ἀπὸ τὸ σπίτι τὸν ἄφηναν νὰ φύγῃ· ἔπρεπε νὰ τὸν εὐχαριστήσουν μὲ τὸ παραπάνω τὸ γιατρό· μήτε κι ὁ γιατρός εἶχε ὄρεξη νὰ γυρνᾷ στὰ μαγεριά τοῦ Θαλασσοχωριοῦ καὶ νὰ ξενοχτάῃ στὰ χάνια του. Κ' εἶταν ὅλο λόγια, κι ὅλο ἱστοροῦσε τὰ πράγματα καὶ τὰ θάματα τῆς γιατροσύνης του. Κι ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας, καὶ ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας καὶ ἡ Ταρία Ταρέλα δὲν τὸν ἄφηναν ἀπ' τὸ πλάϊ τους καὶ τὸν ἄκουγαν μὲ στόμα ὀλάνοιχτο.

10

Καὶ ξημέρωσεν ἡ μέρα ποὺ τὴν περίμεναν μὲ καρδιοχτύπι. Στὶς δεκάξι τοῦ Τρυγητῆ, μὲ τοὺς μούστους καὶ τὰ πρωτοβρόχια, μὲ τὰ στερνὰ σταφύλια, λέει ὁ Κοπανίτσας τοῦ Μῆτρου:

15

— Καρδιά κομμάτι· θὰ πονέσῃς λιγάκι, κ' ὕστερα ὅλα θὰ περάσουν.

— Ἀπὸ πόνους βαστάω, γιατρέ· μόνο τὸ πόδι μου...

Ὁ Κοπανίτσας ἔκαμε νόημα στὸ Μάρκο τὸν Κανίνια καὶ στοὺς ἄλλους δύο:

20

— Νὰ τὸν κρατήσετε καλὰ, μὰ καλὰ... Κυρά, τὸ τοίμασες τ' ἀναχόλι;

Στὴ μέση τοῦ ὄντ᾽ ἠστρώσανε χράμια καὶ παπλώματα, κι ἀπάνω ἐκεῖ τὸν ξάπλωσαν τὸ Μῆτρο.

25

— Ἐτοιμο τὸ ρακί; — Ἐτοιμο. Πιέ, Μῆτρο! Κι ὁ Μῆτρος τὸ ρούφηξεν, ὥς πενήντα δράμια.

— Γειά σου, θερίο!

Καὶ πιάνει καὶ τότε βάνει ἀνάσκελα κι ἄρπάζει τὸ πόδι τὸ δεξί, τὸ πονεμένο, καὶ τὸ σταυρώνει ἀπάνου στὸ ζερβὸ τὸν ὦμο· κι ἄδράχνει καὶ τὸ ζερβὶ καὶ τὸ σταυρώνει ἀπάνου στὸ δεξὴ τὸν ὦμο. Κ' ἔπειτα δίνει μιά, καὶ πατάει, ναί, πατάει ἀπάνου στὸ χτυπημένον πόδι. Ἐνα κρὰκ ἀκούστηκε, κ' ἓνα μούγγρισμα, ἓνα λιονταρίσιο μούγγρισμα τοῦ βασανισμένου. Τὸ σπίτι ἐσείστηκε· κ' οἱ τρεῖς δὲ μπορούσαν νὰ τὸν κρατήσουν, ὅπως ἀνατινάζονταν καὶ σπαρτάριζε.

35

— Βόηθα, Χριστέ καὶ Παναγιά! ἔκραξε ἡ Δήμαινα.

— Μωρέ, μὴ λιγοψυχᾷς, Μῆτρο! ἔκαναν οἱ ἄλλοι.

— Μ' ἔφαγες, ὦχ! μούγγριζεν ὁ Μῆτρος.

— Τώρα εἶσαι σάϊν! σὲ δεκατέσσερες μέρες θὰ ἴβγῃς ὅξω!

Εἶπεν ὁ Κοπανίτσας καὶ πάλι ἐγύρισε στὴ Δήμαινα προστά-
5 ζοντας γοργά:

— Μολύβι κοπανιστό, βάλε το στὸ ξίδι, νὰ κάμῃ δύο μέρες,
ἔπειτα κάψε το καλὰ μὲ τὸ θειάφι, νὰ γίνῃ στάχτη· κι αὐτὴ τὴ
στάχτη ἀνακάτωσέ την μὲ χῶμα κόκκινο, κερὶ, λιβάνι, μαστίχα
κι ἀγουρόλαδο, καὶ βάλε την ἀπάνου στὸ πόδι τὴν ἀλοιφὴ πρῶτ'
10 βράδου.

Κι ἄλλα λόγια δὲν ξανάειπεν, οὔτε πρόσταξεν. Ἐξω στὴν
πόρτα τὸν περιμένε τὸ μολάρι του. Ἐχῶσε στὸ σιλάχι του τὰ δυὸ
εἰκοσιπεντάρικα ποὺ πῆρε κατὰ τὴ συμφωνία· στὸν ἄρρωστο καὶ
τοὺς γεροὺς ἄφησε γειά, καὶ κανεῖς δὲν τὸν ξανάειδε.

Ἀπὸ τότε κι ὁ Μῆτρος ὁ Ρουμελιώτης δὲν ξανάειδε προκοπή.
15 Πέρασαν οἱ δεκατέσσερες μέρες κι αὐτὸς δὲν εἶχε σηκωθῇ ἀπὸ τὸ
στρῶμα του, κι οὔτε ποὺ ξανασηκώθη. Τὸ πόδι πλήγιασε κι ἀφόρ-
μισε· κι ὁ Μῆτρος μέσ' στὸ στρῶμα σὰν παράλυτος, ἔρρευεν ἀπ'
τὴν ἀρρώστια κ' ἔλιωνε ἀπὸ τὸν πόνο. Καὶ πέρασαν δυὸ μῆνες.
20 Μπῆκεν ὁ χειμῶνας· νοτιά· σαράντα μερονύχτια ἀδιάκοπη βροχή·
χορτάριασαν οἱ τοῖχοι, κι ὁ μολυβένιος οὐρανὸς ἐβάραινε τὴν καρ-
διά, κ' ἡ νοτιά τρυποῦσε τὰ κόκκαλα· ἀλλοίμονο στὸν ἄρρωστο!

Ἐτυχε τὸ χειμῶνα ἐκεῖνον νὰ διαβῇ ἀπὸ τὸ Θαλασσοχώρι κι
ἄλλος γιατρολόγος. Αὐτὴ τὴ φορὰ τὰ μαντάτα τὰ ἔφερεν ὁ Μάρκος
25 ὁ Κανίνιας. Ἐπесαν μιὰ φορὰ στὰ χέρια τῶν γιατρολόγων· εἶταν,
φαίνεται, γραπτὸ νὰ μὴ γλυτώσουν ἀπ' τὰ χέρια τους. Μέσα στὴ
μαύρη στάχτη τοῦ καημοῦ φτάνει μιὰ τιποτένια ἀφορμή, παραμι-
κρὸ ἄκουσμα, μιὰν ἐλαφρὴ πνοή, κ' ἡ σπίθα τῆς ἐλπίδας τινάζεται
ἀπ' τὴ στάχτη. Κι ἄλλος γιατρὸς ἦρθε; Λαχτάρησεν ὁλόκληρο τὸ
30 σπίτι γύρω στὸν ἄρρωστο. Νὰ τὸν πάρωμε κι αὐτόν. Χειροῦργος
εἶταν κι αὐτός, Μωραΐτης, Κουζουνόπουλος ἐκράζονταν. Φάνηκε
μὲ φούμαρα. Δικὴ του ὑπόθεση τὸν ἔφερε στὸν τόπο ἐκεῖ· βιαστι-
κὸς εἶταν· δὲν τὸν ἐσύμφερε νὰ μείνῃ γιὰ ἕναν ἄρρωστο· μιὰ φορὰ
πάλι νὰ τὸν ἰδῇ, δὲ βγαίνει τίποτε. Ἐπρεπε νὰ τὸ πάρῃ δουλειὰ ξε-
35 χωριστή, καὶ νὰ κάμῃ ταχτικὴ κούρα· μῆνες χρειάζονται, καιρός,
ὑπομονή. Ἐχουν παρὰ νὰ τοῦ μετρήσουν; ἔτσι καὶ καλὰ· εἰ δὲ μὴ,

δὲν ἔχει τίποτ' ἄλλο νὰ τοὺς πῇ. Κ' ἡ μάννα τοῦ Μήτρου καὶ τ' ἀχώριστα συντρόφια τὸ πῆραν ἀπόφαση. Μάζωξαν ὅ,τι εἶχαν καὶ δὲν εἶχαν, ξεπουλήματ' ἀπὸ δῶ, δανεικὰ ἀπὸ κεῖ, ἀνοίχτηκαν κομποδέματα, βοήθειες ἐδόθησαν –γενναῖα φέρθηκαν κ' οἱ θαλασσι-
νοὶ γιὰ τὸν κατακαχημένο τὸ Μῆτρο– κ' ἔτσι τοῦ εἶπαν τοῦ Κου-
ζουνόπουλου:

— Πεντακόσες δραχμὲς θὰ σοῦ δώσουμε· μὰ νὰ τὸν γιατρέψης πρῶτα. Τὶς βάζουμε σὲ δεύτερο χέρι. Θὰ τὶς πάρης ἀπὸ τὸν Παπαθύμιο.

— Ἄς εἶναι κ' ἔτσι, εἶπεν αὐτός, καὶ θροιάστηκε στὸ σπίτι τοῦ βαρεμένου.

Καὶ δὸς τοῦ μαντζούνια στὸν ἄνθρωπο, δὸς τοῦ βεντοῦζες στὸ πόδι καὶ βιζιγάντια καὶ ἀλοιφές· καὶ σήκωναν καντῆλες οἱ ἀλοιφές· κ' οἱ καντῆλες ἔσπαναν, κ' ἔτρεχεν ὕλη, καὶ ἀνοίξε πληγὴ τὸ πόδι, κ' ἔβαζε μέσα φτίλι, καὶ τὴν ἀλλάζε κάθε μέρα, καὶ τὴν ἀνοίγε κάθε αὐγὴ, καὶ τὴν ἄρμεγε. Πενήντα μέρες τὸ ἐπιχειρίστηκε μὲ τέτοιον τρόπο. Καὶ τὶς πενήντα ἔτρωγε κ' ἔπινε κ' ἐκοιμότουν στὸ σπίτι σὰν πασάς, καὶ ξόδευεν ἡ Δήμαινα. Καὶ πάει καλύτερα, καὶ ὅλο καὶ καλύτερα ἔλεγε σ' ὅσους τὸν ἐρωτοῦσαν. Στὰ στερνὰ ζήτησε καὶ καμιά πενήνταριά δραχμὲς. «Πάει καλύτερα, καὶ ὅλο καὶ καλύτερα!». Καὶ τὶς πῆρε καὶ οὔτε ποὺ ξαναφάνηκε.

*

Κι ὁ βαρεμένος μέρα τὴ μέρα καὶ ὥραν τὴν ὥρα πῆγαινε χειρότερα. Καὶ ξαναφάνηκε στὸ σπίτι ὅχι πλέον ὁ γιατρολόγος τῆς Λυγαριᾶς, οὔτε ὁ Μωραΐτης, ἀλλ' ὁ γιατρός τοῦ Θαλασσοχωριοῦ, ὁ πρῶτος ποὺ τὸν εἶχε κοιτάξει. Πάλι στὰ πόδια τοῦ ἔπεσαν. Ἄλλ' ὅταν τὸν ξανάειδεν ὁ γιατρός τὸν ἄρρωστον ὕστερ' ἀπὸ ἐφτὰ ὀχτῶ μῆνες ποὺ τὸν ἄφησε, τόσο τὸν λυπήθηκε, ποὺ ξέχασε καὶ νὰ θυμώσῃ ἀκόμα καὶ νὰ φωνάξῃ καθὼς ἐσυνήθιζε· λιγάκι καὶ θὰ κλαιγε· μὰ δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ δάκρυα.

— Ἀκόμα στὸ στρῶμα εἶσαι; τοῦ εἶπε· κάτι θὰ 'καμες! Ἀμ' δὲ μ' ἀκοῦτε, δὲ μ' ἀκοῦτε, μωρὲ σκυλιά! Δὲ σοῦ εἶπα νὰ μὴν τὸ κουνήσῃς τὸ πόδι;

Τὸ κοίταξε τὸ πόδι, τὸ ξανακοίταξε, καὶ καθὼς τὸν εἶδεν ἐκεῖνον ἔτσι ἀμίλητο καὶ ἀποσωμένο:

— 'Ε! δὲν ἔχεις τίποτε, τοῦ ξαναλέει, θὰ γίνῃς καλὰ.

Ἄλλὰ κρυφὰ στὴ μάννα του, καὶ στὶς ἄλλες ποὺ παρὰστεκαν, εἶπε ξερὰ καὶ παστρικά:

— Ἀδύνατο νὰ γιαντρευτῇ. Οἱ τσαρλατάνοι ποὺ φέρατε τότε
5 σκότωσαν τὸν ἄνθρωπο· κόπηκαν τὰ νεῦρα κ' ἔμασαν· γάγγραινα
δουλεύει βαθιά· δὲ γλυτώνει, ἂν δὲν τοῦ κοπῇ τὸ πόδι. Κοιτάχτε τὸ
γληγορώτερο νὰ τὸν πᾶτε στὴν Ἀθήνα· προφτάστε τον.

Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες ἡ χήρα ἡ Δήμαινα, τὰ δυὸ της τ'
ἰδέρφια, ὁ γυρολόγος καὶ ὁ σιδεράς, ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας, ὁ Γιαν-
10 νάκος ὁ Ταρνάναμας κ' ἡ Ταρία Ταρέλα, ὁ Παπαθύμιος, ὁ δάσκα-
λος καὶ ὁ δήμαρχος πολεμοῦσαν νὰ τὸν καταφέρουν. Τρεῖς μέρες καὶ
τρεῖς νύχτες ὅλα τ' ἄκουγε, κ' ἔδινε πάντα μιὰν ἀπόκριση, τὴν ἴδια
καὶ ἀπαράλλαχτη:

— Κάλλιο θάνατος παρὰ νὰ περπατῶ μ' ἓνα πόδι!

15 Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς καὶ ὁ δήμαρχος καὶ ὁ δάσκαλος κ' ἡ Ταρία
Ταρέλα καὶ ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας καὶ ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας καὶ
ὁ σιδεράς καὶ ὁ γυρολόγος κ' ἡ χήρα ἡ Δήμαινα τὸν εἶχαν ἀποφασί-
σει· δὲν πίστευαν σ' ἀνθρώπου τέχνη πιά· γραφτό του εἶταν, ἔλε-
γαν, καὶ ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα περίμεναν. Δὲν ᾔθελαν νὰ τότε
20 στενοχωρήσουν καὶ πολὺ, καὶ οὔτε νὰ τὸν ξεγελάσουν, οὔτε νὰ τὸν
πᾶνε στὴν Ἀθήνα στανικά. Τὸ κάτω κάτω, ἄς μὴν τὸ κρύβουμε,
ὅλοι τοὺς ἀνατρίχιαζαν βαθύτερα ἀπὸ κάθε τι, σὰν ἐφαντάζονταν
τὸ Μῆτρο μονοπόδαρο. Τί πεθαμένος, τί σακατεμένος! Καλὰ καλὰ
δὲν μπορούσαν νὰ τὸ ξεχωρίσουν τό 'ν' ἀπὸ τ' ἄλλο, τὰ δυὸ κακὰ.
25 Ὅσο γιὰ τὴ χήρα Δήμαινα, ἀπὸ μῆνες τώρα εἶχε λίγα λόγια καὶ
πολλὴ συλλογὴ. Ἐνας στοχασμὸς λίγο λίγο ἀνέβαινε καὶ ἀπλώνο-
νταν ὅσο ποὺ ξεχείλισε μέσα στὸ νοῦ της. Τὸ παιδί τὸ εἶχαν μα-
γεμένο! Ἡ ἀρρώστια του δὲν εἶταν ἀρρώστια τοῦ Θεοῦ, τὸ κακό
του εἶταν ἀνθρώπινο κακό· ἐδῶ δὲν παίζει τύχη, ἐδῶ εἶναι μάγια,
30 τοῦ ἄλλου κόσμου σύνεργα.

Τῆς Μόρφως ἡ μητέρα, ἡ Γαρουφαλιά μὲ τ' ὄνομα, ποὺ ρί-
χνει τὰ χαρτιά καὶ ξορκάει τ' ἀερικά, μάτιασε τὸ παιδί, βάλθηκε
νὰ τὸ ξελογιάσῃ μὲ τὴν κόρη της. Κι ἀφοῦ εἶδε πῶς τῆς ξέφυγε
ἀπ' τὰ χέρια, καὶ ἄλλης θυγατέρα θὰ τὸ ἐπαιρνε, βάλθηκε νὰ τὸ ξε-
35 παστρέψῃ· σωστά, τῆς εἶπεν ἡ Ἀργύρω. Μιὰ βραδιά ἡ Ἀργύρω,
γυρνώντας ἀπὸ τὴ βρῦση μὲ τὴ βαρέλλα της, εἶδε δυὸ γυναικὲς μι-

σοσκεπασμένες μπρὸς ἀπ' τὸ σπίτι τῆς Δήμαινας· κ' εἶδε στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ τὴν ψηλότερη νὰ φοβερίζη μὲ τὸ χέρι της τεντωμένο πρὸς τὸ σπίτι, καὶ τὴν ἄλλη τὴν κοντούλα νὰ κράζῃ μὲ στρίγγλικη φωνή: «Καλὰ σ' ἔχω!». Καὶ τίς γνώρισεν ἡ Ἀργύρω, τῇ Γαρουφα-
 λιά καὶ τῇ Μόρφω! Καλὰ τῆς τὰ ἔχαν πεῖ κ' ἡ Ντορογιάννενα κ' ἡ
 Καρρασεβδοῦ κ' ἡ Μαριγὼ ἡ ζωντοχήρα· βούϊζεν ὅλο τὸ Θαλασσο-
 χῶρι· δὲν εἶταν πιά μυστικά· ἡ Γαρουφαλιά βάλθηκε νὰ τὸν ξεπα-
 στρέψῃ μὲ τὰ μάγια τὸ Μῆτρο της νὰ μὴν ἰδῇ πιά προκοπή. Τρά-
 βηξε κατὰ τὴν Ἄρτα ἡ Γαρουφαλιά κ' ἤυρε τίς Τούρκισσες, τίς
 μάγισσες, καὶ τίς πῆρε σημάδια. Κ' ἡ Μόρφω ἡ σκρόφα, ἀπ' τὴν
 ἡμέρα ποὺ ἄρρεβωνιάστηκε στὸ Μελίσσι ὁ Μῆτρος, τὸν ἔγραψε
 μὲ τοὺς πεθαμένους, καὶ τοῦ ἔκανε συλλείτουργο, κ' ἔβαλε καὶ
 τὸν μνημόνεψαν ζωντανὸ στίς τρεῖς καὶ στίς ἐννιά, στίς σαράντα,
 τὰ τριμῆνια, τὰ ξαμῆνια, τὸ χρονιάτικο. Μάννας κόρη! Κι αὐτὰ
 τὰ μάγια εἶν' ἀλάθευτα· σ' ὅποιον τὰ ρίζουν ξεπατώνεται. Ἄχ! ἡ
 σκύλα ἡ Μόρφω! Εἶχε στείλει ἡ μάννα της προξενιά τῆς Δήμαινας,
 προξενιά γιὰ τὸ Μῆτρο. Κ' ἡ Δήμαινα εἶχε εἰπῇ στὴν προξενήτρα:

— Ἐγὼ τ' ἀνάθρεψα μὲ τὴν τσίτα τῆς σαῖτας καὶ τῆς χηρειᾶς
 τὰ πάθη, καὶ τό ἔβγαλα παλληκάρι εἰκοσιοχτὼ χρονῶ· καὶ τώρα π'
 ἄρχισα νὰ βλέπω τὸ καλὸ του, θὰ τὸ παντρέψω μικρὸ μικρό; Καὶ
 ποῖαν νὰ πάρῃ; τῇ Μόρφω!

Καὶ πάλι ἔβαλε κι ἄλλη προξενήτρα κι ἀποκρίθηκε καὶ σ' αὐτή:

— Ἐγὼ νίβομαι κι ἀπονίβομαι· ἂν τὴ θέλει ἄς τὴν πάρῃ. Μὰ
 στὸ σπίτι μου νὰ μὴν τὸν ξαναἰδῶ!

Καὶ σὲ λιγάκι ὁ Μῆτρος ἄλλαξε δαχτυλίδια μὲ τὴ Φρόσω τοῦ
 Σεβδᾶ.

Ἡ χήρα ἡ Δήμαινα ἄφησε κατὰ μέρος τοὺς γιατροὺς μὲ τὰ
 γιατροσόφια τους, κι ἀντὶ νὰ πάρῃ τὸ παιδὶ νὰ τρέξῃ στὴν Ἀθήνα,
 τ' ἄφησ' ἓνα πρωτὶ στὸ στρῶμα καὶ τράβηξε κατὰ τὴν Πάτρα.
 Πῆγε κ' ἤυρε τὴ γριὰ τὴ μάντισσα, ποὺ ζοῦσ' ἐκεῖ ξακουσμένη σ'
 ὅλη τὴ Ρωμιοσύνη ποὺ μάντευε γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ γιὰ τὴν ἔχτρα,
 γιὰ τὸν ἀπάνου καὶ γιὰ τὸν κάτου κόσμος, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὸ
 θάνατο· ποὺ γιάτρευε τὸ μπόδεμα καὶ τὸ μάτιασμα, ποὺ εἶχε γνω-
 रिμιά μὲ τίς νεράϊδες, κ' ἔπιανε κουβέντες μὲ τὰ ξωτικά. Τὴν ἤυρε
 στὴν ἀπάνω χώρα, μέσα σ' ἓνα καλύβι, σκυμμένη ἀπάνου σὲ χαλ-
 κωματένια πέταλα, σὲ ντύματα φιδιοῦ, σὲ λύκου δόντια, σὲ χαρτιά

καὶ σὲ κόκκαλα, σὲ μπαλσαμωμένα κοράκια, σὲ μαγικά βοτάνια, σὲ μύρια σύνεργα, Καθὼς τὴν εἶδε τὴ Δήμαινα, κούνησε τὸ κάτα-σπρο μαντιλωμένο κεφάλι τῆς καὶ εἶπε:

— Ξέρω γιατί ἤρθες· γιὰ τὸ παιδί σου. Σημάδια τοῦ ἔφερεις;

5 Κ' ἡ Δήμαινα, ποὺ εἶταν ὀρμηγεμένη, τῆς ἔδωσε σημάδια ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ.

— Καλά. Αὔριο τὴν αὐγὴ νὰ ῥθῆς νὰ πάρῃς ἀπόκριση.

Καὶ γύρισε τὴν αὐγὴ κι ἄκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μάντισσας:

— Ἀδύνατο νὰ γιатρευτῇ· τό ἔχουν κάμωμα φοβερό! Τὴν ὥρα
10 ποὺ ἔπεσε καὶ χτύπησε, —πρὶν πέσῃ— δώδεκ' Ἀρμένισσες ἔτρω-
γαν καὶ γλεντοῦσαν· πάτησε ἀπάνου στὸ τραπέζι τοὺς. (Καὶ τῆς ἔδειξε μιὰ φλούδ' ἀπὸ λεμόνι). Ἡ μιὰ, καθὼς τὸν εἶδε τὸν ζηλο-
φτόνησε, τὸν ἔσπρωξε, τὸν ἔριξε, τὸν τσάκισε. Τὸν ἔχουνε στὸ
μάτι οἱ Ἀρμένισσες, —Θεὸς φυλάξῃ ἀπὸ τέτοια στοιχεῖα— γιατί
15 εἶταν ἀπὸ καιρὸ μαγεμένο τὸ παιδί σου, καὶ εἶταν γραμμένο μὲ
τοὺς πεθαμένους!

Καὶ τῆς ἔδωσε βοτάνια μαγικά, νὰ τοῦ δίνη τὸ ζουμί τοὺς, ὅταν τονὲ θυμῶνῃ ὁ πόνος, νὰ τοῦ περνᾷ. Κ' ἐνοιωσεν ἡ Δήμαινα πὼς γιὰ παρηγοριὰ τῆς τὰ ἔδινε κι ὅχι γιὰ γιатρειά.

20 Καὶ γύρισε στὸ Θαλασσοχώρι, καὶ στὸ γιό τῆς ἔφερε μόνον τὰ βότανα τῆς μάντισσας, χωρὶς νὰ τοῦ φανερῶσῃ καὶ τὰ λόγια τῆς. Καὶ ὁ γιὸς τὴν περίμενε σὰν τὸ χελιδόνι τοῦ Μαρτιοῦ. Δὲν ἄκου-
γεν ἀπὸ γιатρούς, ἀλλὰ τὰ μάγια τὰ πίστευε. Γιὰ τοῦτο κ' ὕστερα
ἀπὸ λίγον καιρὸ, σὰν ἔφεραν ἀπὸ τὸ Μελίσσι γιὰ νὰ τὸν ἰδῇ μιὰ
25 μάγισσα, μιὰν Ὀβριά, ὁ Μῆτρος τὴν ἐδέχτηκεν ἐκεῖ στὸ στρῶμα
καρφωμένος, ὅπως δέχονταν καπετάνιος τὸ πρύμο τ' ἀεράκι στὰ
ταξίδια τοῦ. Στ' ἄχνὸ τοῦ πρόσωπο ἄστραψαν τὰ μάτια τοῦ, κ' ἔνα
χαμόγελο, σὰν ἄστρο σὲ φουρτουνιασμένον οὐρανό, τοῦ γλύκανε
τὰ χεῖλη. Μονάχα μιὰ φορὰ τὸν εἶδεν ἔτσ' ἡ Φρόσω τοῦ, ἡ ἀρρα-
30 βωνιαστικιά τοῦ, κι ὅχι ἄλλος κανεὶς. Ἡ Ὀβριά λίγες μέρες εἶχε
ποὺ φάνηκε στὸ Μελίσσι ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Τὴν εἶχε κλέψει ἕνας
Γιαννιώτης καὶ τὴν ἔφερεν ἐκεῖ· βαφτίστηκε καὶ στεφανώθηκεν.
Ἐρωτοχτυπημένη, νεοφώτιστη, νιόπαντρη, καὶ μάγισσα! Καθαρο-
μελάχρινη, λυγερή, μορφοκαμωμένη, καὶ γλυκόλογη· τί χρειάζο-
35 νταν ἡ μαγικὴ τῆς μπρὸς στὴ ματιά τῆς! Ἐσκυψε καὶ τὸν κοίταξε
ἡμερα καὶ σπλαχνικά, κι ὁ Μῆτρος φαντάστηκε πὼς τελείωσαν τὰ

βάσανά του, καὶ δὲν ἀπόμενε ἄλλο, παρὰ νὰ τονὲ πάρῃ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ νὰ τοῦ εἰπῇ: «Σήκω καὶ περπάτησε!». Κι αὐτὸς νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ περπατήσῃ. Τὰ πιστεύε τὰ μάγια, τότε μάγευεν ἡ ὁμορφιά.

Ἡ Ὀβριὰ ζήτησε τὸ δεξί του πόδημα· καὶ τὸ πῆρε κ' ἔρριξε 5 κάτι μέσα σ' αὐτό, κάτι ποὺ ἔμοιαζε σὰ διάργυρο, καὶ πρόσταξε νὰ τὸ βάλουν ἔξω, πάνω στὰ κεραμίδια νὰ ξενοχτήσῃ.

— Ὅ,τι κι ἂν ἀκούσετε τῇ νύχτα ἀπόψε, τοὺς εἶπε, νὰ μὴ μιλήσετε. Καὶ πάλι ξανάειπε στοὺς ἄλλους τοῦ σπιτιοῦ:

— Γιὰ νὰ ἰδῆτε πῶς κιντυνεύει τὸ παιδί ἀπὸ κάμωμα! τὸ τσάκισαν οἱ νεράιδες τὸ παιδί.

Καὶ διώρισε κι αὐτὴ κάτι χόρτα, νὰ τὰ πίνῃ βρασμένα μὲ κρασί.

Τὸ βράδυ ἔπесαν νὰ κοιμηθοῦν. Χειμῶνας εἶταν ἀκόμη, μὰ ἡ νύχτα εἶταν ἀνοιξιὰτικη, κατὰστερη. Ἡ Δήμαινα μονάχη ξενοχτοῦσε τὸ Μῆτρο· στὸ πλάγι του ἔστρωνε κ' ἔπεφτε· πολλές φορές 15 ξημερώνονταν στὸ πόδι. Τῇ νύχτα ἐκείνη, κι ὅλη τοῦ κόσμου τὴν ὑγεία καὶ τὴν ξεγνοιασιά νὰ κρύβαν μέσα τους, πάλι δὲ θὰ κλειοῦσαν μάτι μάννα καὶ παιδί. Θυμοῦνταν τὰ λόγια τῆς Ὀβριᾶς: «Ὅ,τι κι ἂν ἀκούσῃ ἀπόψε, νὰ μὴ μιλήσετε!». Καὶ τοὺς δυὸ ἕνας φόβος τοὺς ἐτάραξε καὶ μιὰ ἐλπίδα τοὺς ἐζέσταινε. Στὸν πλατὺν ὄντα τὸ 20 κρεμαστὸ καντήλι θαμποφωτᾷ, κι ἄλλο δὲν ξεχώριζαν μέσα ἐκεῖ παρὰ τὸ εἰκονοστάσι μὲ τὸ μαυρισμένο τὸ Χριστὸ καὶ τὸν ἀσημωμένο Ἀη Νικόλα, κ' ἕνα τρομπόνι μ' ἕνα κουπί, καὶ τὰ δυὸ παραρριχτὰ σὲ μιὰ γωνιά τοῦ τοίχου. Κι ὁ Μῆτρος κάρφωνε ἄγρυπνος τὸ μάτι ἀπ' τὸ καντήλι στὰ κονίσματα, κι ἀπὸ κεῖ στὴ γωνιά, 25 σὰν κάτι τι νὰ καρτεροῦσε νὰ βγῇ ἀκόμα κι ἀπ' αὐτά, ποὺ ξάνοιγε μονάχα στὸ σκοτάδι ἐκεῖ, κάτι μυστικὸ κι ἀνέλπιστο· καὶ μέσα στὸ σκοταδερὸ τὸ φῶς, ὁ ἴσκιος πῶρριχνε ὁ Χριστὸς καὶ τ' ἀσημένιο φέγγος τ' Ἀη Νικόλα καὶ τοῦ κουπιοῦ τὸ μάκρος καὶ ἡ θωριὰ τοῦ τρομπονιοῦ σμίγανε καὶ φάνταζαν, καὶ γίνονταν μαυράδια 30 ἀλλόκοτα καὶ σχήματα ποὺ σειοῦνταν, σὰ νὰ κρυφομίλαγαν, καὶ πλάσματα ἀλλόκοτα, ποὺ λίγο μόνο ἔλειπε γιὰ νὰ ξεσκεπαστοῦν, καὶ νὰ φανερωθοῦν ζωτικὲς καὶ μοῖρες καὶ ψυχές... ποιὸς ξέρει τί 35 θὰ φανερώνονταν; Κ' εἶχε χτυπόκαρδο ὁ καημένος, κι ὁ νοῦς του εἶτανε γεμάτος ἀπὸ ἱστορίες ἄλλου κόσμου καὶ παραμύθια ἄλλου καιροῦ, καὶ πρόσμενε σὰν κατάδικος νὰ ἰδῇ· θὰ τονὲ κόψουν ἢ θὰ τοῦ δώσουν χάρη; Καὶ σὰν ἤρθαν τὰ μεσάνυχτα, ἐκεῖ ποὺ ἡ νύ-

χτα εΐταν άνοιξιάτικη, κατάρστερη, γεμάτη σιγαλιά, ψηλά στὰ κε-
ραμίδια τοῦ σπιτιοῦ ξεσπάει μεγάλη ταραχή, χαλίγια πέφτουνε
σὰ νά 'στησαν πετροπόλεμο τοῦ σπιτιοῦ, χαλάζι λές καὶ ρίχνει ὁ
οὐρανὸς ἀπάνω στὴ σκεπή· σφυρίγματα γροικιοῦνται, μιλήματα
5 ἀκούγονται. Ταράζεται τὸ πάτωμα, βογγοῦν τὰ παράθυρα, τρί-
ζουν οἱ πόρτες, μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ χοροπηδοῦν παρά-
ξενα καντήλια καὶ κονίσματα καὶ φῶτα καὶ σκιές. Πιάνετ' ὁ ἀνα-
σασμός του· δὲ μπορεῖ, ἀλλ' οὔτε καὶ ποὺ θέλει νὰ μιλήσῃ· θυμᾶται
τῆς Ὁβριᾶς τὰ λόγια, τρέμει μὴν τοῦ πάρουν νεράιδες τὴ μιλιὰ· μὲ
10 τὸ μακρὸν ραβδί, ποὺ κρατοῦσε στὸ πλευρό, κουνάει τὴ μάννα του
μήπως κοιμᾶται καὶ δὲν ἔνοιωσε τί ἔτρεχε· κ' ἡ μάννα δίχως νὰ
μιλήσῃ χτυπάει τὸ πάτωμα, γιὰ νὰ τοῦ πῇ πὼς εἶταν ἔξυπνη καὶ
τὰ κατάλαβε. Κι ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη μάννα καὶ παιδὶ στέκονταν
ἄσειστοι καὶ ἀμίλητοι καὶ καρτεροῦσαν, καὶ κάθε κρότος εἶχε πά-
15 ψει κ' ἡ σιγαλιὰ ξαναχύθηκε, κ' οἱ δύο τοὺς ἀκουγαν, ὅλο κι ἀκου-
γαν σφυρίγματα, πετροβολιές, φωνές, ὡς τὰ ξημερώματα.

Καὶ ξημερώνοντας, νά κ' ἡ Ὁβριά! Τῆς λὲν τί ἔτρεξε τὴ νύχτα·
ζητάει τὸ πόδημα ποὺ ξενύχτησε στὰ κεραμίδια, τὸ κοιτάει καλὰ
καλὰ, λιγάκι συλλογίζεται, γλυκογελάει τοῦ Μήτρου καὶ λέει χω-
20 ριστὰ τῆς Δήμαινας:

— Δὲ σᾶς τὸ εἶπα ἐγώ; τὸ παιδὶ εἶναι μαγεμένο· τῶν ἀδυνάτων
νὰ γιαιτρευτῇ. Ἄν πιάνονταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὰ μαντολόγια καὶ
δὲν ἔμπλεκε μὲ γιαιτρούς, θὰ γλύτωνε· αὐτὸ εἶν' ἡ ἀλήθεια!

*

Κι ὅσο τοὺς ἀπέλπιζαν κ' οἱ μάντισσες, τόσο στὰ μαντολό-
25 για ἔρριχναν τὶς ἐλπίδες τοὺς. Κ' ἡ Δήμαινα μὲ τ' ἀδέρφια της,
τὸ γυρολόγο καὶ τὸ σιδερά, πῆραν στερνὴ μεγάλη ἀπόφαση. Στὸν
Ἐπαχτο ζοῦσεν ἓνας μάντης. Διάβαζε τὴ σολομωνική· δὲν εἶταν
παῖξε γέλασε· μέσα σ' αὐτὴ μάθαινε πὼς γιαιτρεύεται κ' ἡ πιὸ
κακὴ ἀρρώστια. Ξόρκιζε τὰ δαιμόνια, μέσα σὲ ἀσκιά τὰ κλειοῦσε
30 καὶ μέσα σὲ ἀγγεῖα τὰ φυλάκωνε, γιαιτ' εἶχε τὴ σφραγίδα τοῦ Σο-
λομώντα· καὶ μ' αὐτὴ τὰ σφράγιζε. Γνώριζε ποῦ φύτρωνε τὸ τε-
τράφυλλο τριφύλλι καὶ μ' ἐκεῖνο ἔκανε ὑποταχτικούς του τὰ ξω-
τικά. Κ' ἐστείλανε στὴν Ἐπαχτο τὴν Ταρία Ταρέλα μὲ χρήματα,
μὲ γράμματα, μὲ σημάδια καὶ μὲ χίλια παρακάλια. Ὁ μάντης πιὰ

θά 'λεγε τὸν τελευταῖο λόγο· τὸ πῆραν ἀπόφαση· δὲν εἶχαν πλέον νὰ ἐλπίσουν ἀπὸ πουθενά.

Καὶ μ' ἓνα ψαροκάϊκο κίνησε ἡ Ταρία Ταρέλα ἴσα κατὰ τὴν "Επαχτο. Κ' ἔφτασεν ἀποβραδύς, καὶ δίχως νὰ ξανασάνη, νὰ ξε-
κουραστῇ, δίχως νὰ πῇ κανενὸς τίποτε, ρωτώντας καὶ γυρεύο- 5
ντας, τὸν ἤῤρε τὸν μάντη τὸ ἴδιο τὸ βράδυ. Κι ὁ μάντης εἶταν ἓνας παλιοντυμένος κιτρινιάρης, μὲ κάτι μακρυὰ γένεια ὀλόμαυρα· μι-
λοῦσε σιγαλὰ καὶ ποτέ του δὲ γελοῦσε. Τοῦ ἔβαλε στὸ χέρι ἡ Τα-
ρία Ταρέλα ἓνα δεκάρικο καὶ τοῦ λέει:

— Νὰ κοιτάξης ἓναν ποὺ δὲν μπορεῖ, καὶ νὰ τὸν κάμης καλὰ. 10

Κι ὁ μάντης ζήτησε κι αὐτὸς σημάδι, τρίχες ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ Μήτρου, κι ἀποκρίθηκεν εὐτύς:

— Αὐριο τὸ πρωῒ, στίς τέσσερις, μὲ τὸ σαλέπι, νὰ βρεθῇς ἐδῶ.

Καὶ τὸ πρωῒ, στίς τέσσερις, μὲ τὸ σαλέπι, ὁ μάντης ἔλεγε στὸ
σύντροφο τοῦ Μήτρου: 15

— Μῆτρο τονὲ λὲν τὸ βαρεμένο, στὸ Θαλασσοχώρι κάθεται, τὸ σπíti του εἶναι ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά· χήρα ἡ μάννα του, Δήμαινα τὴνὲ κράζουν...

Καὶ τὰ 'χασεν ἡ Ταρία Ταρέλα, κι ἀνατρίχιασε· δὲν τοῦ εἶχε εἰπεῖ τίποτε, μήτε καὶ μὲ κανέναν ἄλλο εἶχε μιλήσει ἐκεῖ στὸν 20
"Επαχτο. Καὶ νὰ τώρα ποὺ τὰ 'ξερεν ὅλα ὁ μάντης! Κ' ἔκαμε τὸ σταυρό του.

Καὶ γλήγορα γλήγορα ὁ μάντης τοῦ εἶπε τότε:

— Νὰ μαυροφορέσεται' ἀπὸ τώρα! Τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον νὰ
ιδῇ προκοπή. "Όλα τὰ μάζωξα κι ὅλες τις πρόσταξα. Κι ἀπὸ πα- 25
ντοῦ ἀγροΐκαγα: "Ό,τι μέλλει δὲ ξεμέλλει, κι ὅ,τι γράφει δὲν ξε-
γράφει. Τὰ 'χ' ἡ Μοῖρα στὸ χαρτί, πελέκι δὲν τὰ κόβει. Τὸν ἔφα-
γαν τὰ μάγια τῆς ἀγάπης· κακὰ στοιχειὰ τονὲ χτύπησαν. Σύντε-
κνε, πάρ' το ἀπόφαση.

*

Πέρασε κι ὁ χειμώνας. "Ελιωσαν τὰ χιόνια τοῦ Ζυγοῦ, μόνο ἡ 30
κορφὴ του πρόβαλεν ἀκόμα τυλιγμένη σὰ μέσα σὲ ψιλὸ κατάλευκο
γιασμάκι. Στὸ Μισόκαμπο λουλούδιζαν οἱ μυγδαλιές καὶ στὰ σπι-
τάκια τοῦ Θαλασσοχωριοῦ, μέσ' ἀπὸ κάθε χαγιάτι καὶ κάθε λια-
κωτό, μέσα σὲ λογιῆς λογιῆς γαστροῦλες καὶ κασσελάκια, πρασί-
νι-

ζεν ὁ βασιλικός, τὸ δυόσμο, τὸ δεντρολίβανο, κι ἄνοιζαν τὰ ρόδα, τὰ γαρούφαλα, τὰ μανουσάκια καὶ οἱ βιολέττες. Καὶ τὸ πιὸ φτωχό-
 σπιτο τὸ ἔβλεπες πλούσιο σὲ μυριστικά, καὶ τὰ κορίτσια τοῦ Θα-
 λασσοχωριοῦ, μὲ τὶς θρεμμένες πλεξίδες καὶ τὰ βεργολυγερά κορ-
 5 μάκια τους, τὸ εἶχαν ξεχωριστὴ δουλειὰ τὴν ἄνοιξη νὰ τὰ ποτίζουν
 καὶ νὰ τὰ ξεδιαλέγουν τὰ λουλούδια τους. Κ' ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὰ χα-
 γιάτια κι ἀπὸ τὰ λιακωτά, σὲ πόρτες καὶ σὲ παράθυρα κι ἀνάμεσα
 στὶς γάστρες ἔχτιζαν καὶ τὰ χελιδόνια τὶς φωλιές· τί εὐκολὰ ποὺ
 εὔρισκαν τόπο γιὰ νὰ χτίσουν τὶς φωλιές τους ἐκεῖ πέρα· ὅσο φτω-
 10 χότερα εἶταν χτισμένο τὸ σπίτι, τόσο πλουσιώτερα, τόσο ἀφοβώτερα
 ζοῦσαν τὰ χελιδόνια τὰ καημένα· καὶ θαρρεῖς τὸ γινώριζαν κι αὐτά.

Στὸ σπιτικὸ τοῦ Μήτρου τοῦ Ρουμελιώτη κανένα λουλούδι δὲν
 εἶχε ἀνοίξει· δυὸ τρεῖς γαστροῦλες ἐστέκονταν ἀπάνω στὸ μπαλκόνι
 γυμνές, σὰ νὰ διάβηκε ἀπάνω τους ἀράπικο ποδάρι. Στὸ μυαλὸ τῆς
 15 Δήμαινας φροντίδες γιὰ λουλούδια δὲ χωροῦσαν. Τὸν περασμένο
 χειμῶνα ἔρριξε τ' ἀνεμόβροχο τὶς γάστρες μὲ τὶς τάβλες ποὺ τὶς
 κρατοῦσαν καὶ στόλιζαν τὴ μπροστινὴ τὴν ὄψη τοῦ σπιτιοῦ ἀπ'
 ἄκρη σ' ἄκρη, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὶς φωλιές ποὺ καρτερούσανε
 τὰ χελιδόνια. Κανεὶς δὲ συλλογίστηκε νὰ τὶς ξαναστυλώσῃ. Καὶ
 20 σὰν ἤρθεν ἡ ἄνοιξη καὶ γύρισαν καὶ τὰ πουλιά της, δὲ σταθήκανε
 στὸ σπίτι κ' ἔφυγαν τὸ χαλασμό, ἀνήσυχα χτυπώντας τὰ φτερά.

Πέρασαν οἱ Ἀποκριές, κ' ἡ μεγάλη Σαρακοστή, μὲ τὸ καλὸ,
 εἶτανε στὰ τελευταῖα. Κ' ἡ ἑβδομάδα τῶν Παθῶν ξαναγύρισεν. Ὁ
 Ἀπρίλης, νιόφερτος, ξανάνιωσε τὴ ζωὴ καὶ νέα δύναμη σκορποῦσε
 25 γιὰ τῆς ζωῆς τὸν ἀγῶνα· νέες χαρὲς ἐνοιώθεν ἡ ψυχὴ, νέες φροντί-
 δες ξεφυτρώνανε στὸ νοῦ· σὰν τ' ἄνθη ξάνοιγαν οἱ ἀγάπες, οἱ ἐκ-
 κλησιὲς ἀνοιχτὲς μοσχοβολοῦσαν ἀπὸ λιβάνι, κ' οἱ καρδιές, ἀνοι-
 χτότερες, μοσχοβολοῦσαν ἀπὸ ἐλπίδες. Τέτοια ἐποχὴ γλυκαίνεται
 κ' ὁ βασανισμένος· κι ὁ ἀπελπισμένος παίρνει ὁρμή· κι αὐτὸς ποὺ
 30 εἶν' ἔτοιμος νὰ ξεψυχήσει, τὴν ἀγκαλιάζει σφιχτότερα τὴ ζωὴ, κοι-
 τάει νὰ τὴν πουλήσῃ ὅσο μπορεῖ ἀκριβώτερα.

Ὁ Μῆτρος δὲν εἶχε πλέον γλυτωμό. Μετρημένες εἶταν οἱ μέρες
 του. Πᾶνε κ' οἱ γιατροὶ μὲ τὰ γιατρικά, πᾶνε κ' οἱ μάγισσες μὲ τὰ
 μαντολόγια. Γαγγραίνιασε τὸ πόδι. Τὸ φαρμάκι ἀνέβαινε ὀλοένα
 35 κι ἀπλωνότανε στὸ αἷμα. Κ' ἐκεῖνος ἀμίλητος, ἄσειστος, μόνον τὰ
 μάτια του μιλοῦσαν, γοργοκίνητα, γυαλιστερά, λὲς καὶ περίμενε τὸ

Χάρο για νὰ λογαριαστοῦν. Ἡ δόλια ἡ Δήμαινα εἶχε καταντήσει ἀγνώριστη ἀπὸ τὴν ἀγρύπνια κι ἀπὸ τὴ λύπη, σωστὸ σαράβαλο. Ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας, ὁ Γιαννάκος ὁ Ταρνάναμας κ' ἡ Ταρία Ταρέλα οὔτε μιλοῦσαν οὔτε τὸ κουνοῦσαν ἀπ' τὸ πλευρό του. Τὴ μεγάλη Πέμπτη ἔφεραν τὸν παπᾶ Θύμιο καὶ τὸν μετάλαβε.

5

Ἡ Μεγάλη Παρασκευὴ ξημέρωσε ὅχι σὰν τὶς ἄλλες χρονιές, μὲ μαῦρον οὐρανό. Ξημέρωσε καταγάλανη κι ὀλόξανθη. Μὲ τὴν πρώτη ἀχτίνα τοῦ φωτός ποὺ γλίστρησε ἀπὸ τὴ χαραμάδα στὸ στρῶμα τοῦ Μήτρου, ὁ Μῆτρος ἐσπαρτάρησε κ' ἔβγαλε φωνὴ τρανὴ κι ἔκραξε:

10

— Μάννα, ἥλιο θέλω, ἀέρα θέλω· ἄνοιξε τὸ παράθυρο!

Κι ἀνοίγει τὸ παράθυρο κι ὁ ἥλιος πλημμυρίζει τὸ σκοτι-
διασμένο, τὸ ἔρμο σπίτι. Σὰν πανηγύρι χύνεται τὸ φῶς του σὲ
πάτωμα, σὲ τοίχους, καὶ σὲ κάθε τι. Τὸν περιχύνει τὸν ἄρρωστο,
καὶ θὰ ἴλεγε πὼς εἶταν ὁ ἥλιος ὁ μόνος γιατρὸς κι ὁ μόνος μάγος.
Τὰ μακριὰ κι ἀχτένιστα μαλλιά του τ' ἀναταράζει τὸ πρωῒνὸ τ'
ἀγέρι ποὺ μὲ βία χύθηκεν ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο. Κι ἀπ' τ' ἀνοι-
χτὸ παράθυρο τὰ μάτια του τραβᾶνε ἴσα ὀλόϊσα κι ἀνταμώνονται
μὲ τὸν ἥμερο γιὰλὸ τοῦ Θαλασσοχωριοῦ· τὸν ἴδιο τὸ γιὰλὸ ποὺ ἀλ-
λάζει χίλια χρώματα σὰ χίλια ὄνειρα σὲ κάθε χρυσοφίλημα τοῦ
ἥλιου ἀπ' τὸ πρωῒ ὥς τὸ βράδυ. Μόνο πὼς ὁ Αὐγουστος δὲ μπο-
ροῦσε τότε νὰ τοῦ δώσῃ τὴ μυστικὴ ἐμορφιὰ ποὺ σήμερα τοῦ δίνει
ὁ Ἀπρίλης, πλασμένη ἀπ' ὅλες τὶς πνοές κι ἀπ' ὅλες τὶς λαχτάρες
τῆς ζωῆς. Καὶ σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ μώλου τὰ μάτια του ξανοίγουν
ἓνα καϊκάκι, τὸ ἴδιο τὸ καϊκάκι του, ξαρματωμένο ἐκεῖ, παραρρι-
μένο. Καὶ σὰ νὰ φώτισεν ὁ ἥλιος τὸ λογισμό του πιὸ βαθιὰ κι ἀπὸ
τὸ σπίτι του, κατάλαβε κι αὐτὸς πὼς ἦρθεν ἡ στερνὴ του ὥρα, πὼς
ὁ Χάρος πλάκωσε, καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ σὰν ἄξιο παλλη-
κάρι, μὰ τὸν κύρ Ἡλιο ποὺ τοῦ φώτιζε τὸν ὑστερνό του δρόμο. Κι
ὁ μάγος ὁ ἥλιος τὸν ἐμάγεψε· τὸν ἐμέθυσε μ' ἓνα παράξενο κι ἀπά-
ντεχο κρασί, καμωμένο ἀπὸ ζωὴ κι ἀπὸ θάνατο.

15

20

25

30

— Ἕνα καθρέφτη, μάννα, ἓνα καθρέφτη!

Τοῦ ξάναψεν ἑξαφνα ἡ ἔγνοια τοῦ στολιδιοῦ· ἤθελε νὰ συγυ-
ρίσῃ τὴ λεβεντιά του γιὰ τὸ ταξίδι τοῦ κάτου κόσμου. Τοῦ φαί-
νονταν πὼς ἐτοιμάζονταν νὰ πάῃ στὸ πανηγύρι τοῦ Ἁγ. Λιᾶ, στὰ
πλάγια τοῦ Ζυγοῦ. Κ' ἡ μάννα ποὺ ἀλάλιασεν ἀπ' τὴ συμφορά,

35

πού ἀγροικοῦσε καὶ δὲν ἔνοιωθε, πού ἔνοιωθε χωρὶς νὰ συλλογίζεται, τοῦ φέρνει τὸν καθρέφτη.

Ἐπῆρε τὸν καθρέφτη, κι ἄρχισε νὰ κοιτάζεται μέσα σ' αὐτόν· ὄχι νὰ κοιτάζεται, μὰ νὰ κοιτάζῃ μέσα σ' αὐτόν χίλιες ἐνθύμη-
 5 σεις, χίλιες εἰκόνες ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια ὡς τὰ τωρινά· εἰκό-
 νες κ' ἐνθύμησεις, θαφτὲς μέσα στὸ νοῦ του, πού ξεθάφτονταν γιὰ
 ὑστερνὴ φορὰ κι ἀνασταίνονταν καὶ σὰν πουλάκια γοργόφτερα
 τὶς ἔβλεπε μὲ τὰ σβησμένα μάτια του νὰ σπαρταροῦνε μέσα στὸ
 γυαλί. Κ' ἔλεγες πὼς εἶταν ὁ καθρέφτης ὡσὰν ἐκείνον τὸ μαγικὸ,
 10 τὸν περίφημο, πού μέσα του ξάνοιγες ὅλα τὰ μακρινὰ τὰ περα-
 σμένα καὶ ὅλα τὰ μακρινὰ τὰ μελλόμενα.

Κ' ὕστερα μὲ μιᾶς δὲν ἀντίκρυσε ἄλλο τίποτε μέσα στὸν κα-
 θρέφτη παρὰ τὸ κατὰχλωμο πρόσωπό του καὶ τὸ σωμένο του
 κορμί. Καὶ πάλι ἀκούστηκε νὰ λέῃ μ' ἐκείνον τὸν ἀλλάλητο καχημὸ
 15 τῆς λεβεντιᾶς:

— Ἄχ! ὠραῖα νιάτα πού θὰ φάῃ ἡ γῆς!

Καὶ καθὼς εἶπεν «ὠραῖα νιάτα», ἔτσι τὸν πῆρε γιὰ στερνὴ
 φορὰ κ' ἡ φροντίδα τῆς νιότης, τοῦ στολισμοῦ καὶ τῆς ἐμορφιάς, ἡ
 φροντίδα, πού δὲν τ' ἀφήνει τὰ παλληκάρια καὶ μέσα στὴν ἀγκαλιὰ
 20 τοῦ Χάρου. Κι ἄρχισε νὰ τὰ χτενίζει, νὰ τὰ χτενίζει τὰ σγουρὰ μαλ-
 λιά, τὰ φουντωμένα κι ὀλόμακρα, πού εἶχαν ρουφήξει, θαρροῦσες,
 ὅλη τὴ φρεσκάδα καὶ τὴ δύναμη τοῦ κορμιοῦ, γι' αὐτὸ φούντωσαν
 ἔτσι καὶ μάκρυναν. Κ' ἔστριβε τὸ μουστάκι του σὰ νὰ εἶταν ἔτοι-
 μος γιὰ δεύτερ' ἀρραβωνήσια. Κι ὅταν ἀπέκαμε πιά, σὰ νὰ τοῦ
 25 φώτισεν ἄξαφνο φῶς τὸ νοῦ του, ἔτσι καθὼς εἶταν ἀκουμπιστός,
 εἶπε στὴ μάννα του:

— Τώρα, δυστυχισμένη μάννα, τόσον καιρὸ ἔκανα κουράγιο,
 ἔλεγα πὼς δὲ θὰ πεθάνω... Μιὰ χάρη τώρα σοῦ ζητάω. Κλάψε με
 νὰ σ' ἀκούσω.

30 — Μπά! παιδί μου, τί λόγια εἶν' αὐτά; Νὰ σὲ κλάψω; Ἴσα μ'
 αὐτοῦ ἦρθες; τραύλιζεν ἀλαλιασμένη ἡ μάννα.

— Ἄχ! καὶ πάλι ἄχ! Κλάψε, μάννα, κλάψε! Τὰ νιάτα χῶμα γί-
 νονται κ' ἡ λεβεντιὰ χορτάρι, καὶ τὸ σαῖνικο κορμὶ χῶμα καὶ τὸ
 πατοῦνε! Ὅπου πᾶς καὶ σταθῇς, μάννα, νὰ τὸ λές.

35 Σώπασε λιγάκι, κ' ἔξαφν' ἀνατινάχτηκε ἀπελπισμένα καὶ φώ-
 ναξε:

— Δὲ θέλω νὰ πεθάνω μοναχικά· κόσμο θέλω. Ἄνοιξε, μάννα, τὴν πόρτα, νὰ μπῇ κόσμος μέσα.

Θὰ κόντευε τὸ μεσημέρι. Γύριζαν οἱ Θαλασσοχωρίτες ἀπ' τὴν ἐκκλησιάν. Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιὰ, κρατοῦσαν ἄνθη στὸ χέρι, τ' ἄνθη τοῦ ἐπιταφίου. Ὅταν ἄξαφνα φτάνει στ' αὐτιά τῶν ἀνθρώπων ὅλων ἐκείνων, ποὺ ἔβγαιναν ἀπ' τὸν Ἄη Νικόλα, κι ὅλων ἐκείνων ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ —κ' εἶταν ἀδιάκοπο τὸ διάβα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνη— φτάνει ἓνας ἥχος ἀργός, βραχνός, λυπητερός· λυπητερός ποὺ σήκωνε τὶς τρίχες καὶ σὲ σπάραζεν, ἥχος βγαλμένος σὰν ἀπὸ ζωντόβολο, σὰν ἀπὸ ἄνθρωπον· ἥχος ποὺ κατέβαινε καὶ ὑψώνονταν, κ' ἐπνίγονταν, καὶ χύνονταν καὶ δέρνονταν· ἥχος ποὺ εἶταν καὶ μίλημα, καὶ οὐρλιασμα, καὶ θρῆνος, καὶ παράπονο, καὶ κλάψιμο, καὶ γέλιο, καὶ βρισιὰ, καὶ τραγούδι· τραγούδι τρομασμένης, ξετρελαμένης, ἀπελπισμένης ψυχῆς. Κ' οἱ διαβάτες ἄκουγαν, στέκονταν, ἀνατρίχιαζαν, αὐτιάζονταν, ἔνοιωθαν, κουνοῦσαν, τὰ κεφάλια κ' ἔλεγαν ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου:

— Μοιρολόι! ποιὸς νὰ πέθανε;

Κάποιος ἔδειξε τότε τὸ σπίτι τῆς Δήμαινας, κ' ἔκραξε:

— Δὲν τὸ ξέρετε; ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Δήμαινας βγαίνει τὸ μοιρολόι. Πέθανε ὁ Ἀφεντομῆτρος!

Πέθανε ὁ Μῆτρος! ὁ Μῆτρος ὁ λεβέντης, ποὺ βασανίζονταν ἓνα χρόνο στὸ στῶμα. Ὁ Μῆτρος ὁ χτυπημένος, ὁ ζηλοφτονεμένος, ὁ μαγεμένος, ὁ ἀδικοσκοτωμένος! Σὰ χαλάζι ἔπεσε τὸ μαντάτο στὸ Θαλασσοχώρι. Κι ὅσοι τ' ἄκουγαν, ἀναστέναζαν, ἔσμιγαν μὲ βία τὶς ἀπαλάμες κ' οἱ γυναῖκες τραβοῦσαν τὰ μάγουλα σὰ νὰ μὴ τὸ περίμεναν ἀπὸ τόσους μῆνες. Δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ χωνέψουν. Ὅταν πεθαίνει παλληκάρι σὰν τὸ Μῆτρο, πεθαίνει ὁλόκληρη ζωή, σβηέται ὁ ἥλιος! Καὶ τότε στάθηκεν ἓνα πράμα, ποὺ δὲ θυμοῦνται οἱ γεροντότεροι νὰ ξαναστάθηκε κι ἄλλη φορὰ στὸ Θαλασσοχώρι. Καθένας ποὺ ἄκουγε τὸ νέο, τὸ ἔλεγε τοῦ ἄλλου καὶ ἀμέσως, ὅπως εἶταν κι ὅπου βρίσκονταν, τραβοῦσε γοργὰ κατὰ τὸ σπίτι τοῦ Μῆτρο. Ποῦ μαζεύτηκεν ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος; γυναῖκες ὁμορφοσυγυρισμένες μὲ τὰ μαῦρα φακιόλια· γυναῖκες ἀνάλλαχες, ὅπως βρισκόντανε στὰ σπίτια τους· κάθε λογῆς ἄντρες, νοικοκυραῖοι, δουλευτάδες τῆς θάλασσας καὶ τῆς στεριᾶς· παιδάκια ποὺ τὰ κρατοῦσαν ἀπ' τὸ χέρι καὶ παιδάκια στὸ βυζὶ τῆς μάννας·

ὅλοι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ τραβοῦσαν ἴσια ἐκεῖ. Ἐλεγες πὼς μέσα στὸ σπίτι ἐκεῖνο γίνονταν τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, κ' ἔχει στηθῇ ἓνας ἄλλος ἐπιτάφιος. Καὶ πολλοὶ κρατοῦσαν ἀκόμα στὰ χέρια τους ἄνθη, ἄνθη ἀπὸ τὸν ἐπιτάφιο, κ' ἔλεγες πὼς πήγαιναν νὰ τὰ ρίξουν
 5 ἀπάνω στὸ στρῶμα τοῦ πεθαμένου, μ' αὐτὰ νὰ τοῦ εὐωδιάσουν τὸν τελευταῖο ὕπνο, νὰ τὸν ἀγιάσουν τὸ νεκρό.

Τὸ σπίτι ἐπρόβαλλε μ' ἀνοιχτὰ παραθύρια, μὲ πόρτα ὁλάνοι-
 χτη. Τό 'λουζεν ὁ ἥλιος τοῦ μεσημεριοῦ. Νὰ μὴν ἤξερε κανεὶς τί-
 ποτε, νὰ μὴ γροικοῦσε τὸν ἥχο, θὰ στοχάζονταν, ὅχι πὼς διάβαι-
 10 νεν ὁ Χάρος ἀπὸ κεῖ, μὰ πὼς εἶχε στηθῇ μεγάλο πανηγύρι. Καν-
 νεὶς δὲν τὸν κρατοῦσε τὸν κόσμος ἐκεῖνον. Ὅσοι ἔτρεξαν πρῶτοι,
 δρασκελήσαν τὸ κατώφλι, ἀνέβηκαν, τράβηξαν ἴσα μέσα, σκορπί-
 σανε σ' ὅλα τοῦ σπιτιοῦ τὰ χωρίσματα. Οἱ ἄλλοι καρτεροῦσαν ἀπ'
 ἔξω. Κι ὅλο ἔρχονταν. Κι ὅλο κατέβαιναν, κι ὅλο ἄραζαν ἀνθρωποι
 15 μπροστὰ στὸ σπίτι. Κ' ἔξαφνα πάλι ὅσοι πρόφτασαν καὶ πρωτανε-
 βήκανε στὸ σπίτι, προβάλανε στὰ παράθυρα, κατέβηκαν πάλι, λα-
 χνιασμένοι, ἀποσωμένοι, κίτρινοι, καὶ ἔφεραν νέο μαντάτο: «Δὲν
 πέθανεν ἀκόμα, δὲν πέθανε. Ψυχομαχάει· κ' ἔβαλε νὰ τὸν μοιρολο-
 γήσουν ζωντανό! Μωρέ, ἀκοῦς; δὲν ξαναστάθηκε τέτοιο πράμα!».

Κι ἀλήθεια εἶταν· ὅσοι μπαίνανε μέσα στὸ σπίτι μαρμαρώναν.
 Ἐκεῖ ποὺ περίμεναν νὰ τὸν ἰδοῦν πεθαμένο καὶ νὰ τὸν νεκροφιλή-
 σουν, τὸν ἀντίκρυζαν ἀνακαθισμένο στὸ στρῶμ' ἀπάνου, μ' ὀργι-
 σμένη ὄψη, μὲ γουρλωμένα μάτια, μὲ τεντωμένα αὐτιά, σὰν ἄτι
 25 νὰ τοῦ φορέσουν τ' ἄρματα γιὰ νὰ χυθῇ. Καὶ σὲ μιὰ γωνιὰ μαζω-
 χτὴ ἢ γριὰ Δήμαйна καὶ ἀσάλευτη, μὲ λειψάνα κορμιοῦ μονάχα,
 μὲ δίχως ψυχὴ, μὲ δίχως δάκρυα· ὅλη τῆς ἡ ζωὴ εἶχε γίνει φωνή,
 μὰ ὅχι φωνὴ γυναίκας, ἡ φωνὴ τῆς ἰδίας τῆς ἀπελπισιᾶς. Καὶ τρα-
 γουδοῦσε σ' ἓνα σκοπὸ δικό τῆς, ποὺ δὲν ξανακούστηκε κ' ἔλεγε:

30 Ὅμορφονίδς ψυχομαχάει, ὁμορφονίδς πεθαίνει,
 ἀνάψτε πράσινα κεριὰ καὶ κίτρινες λαμπάδες,
 νὰ φέξουνε τ' ὁμορφονιοῦ νὰ κατεβῇ στὸν Ἄδην.
 Σκαλὶ σκαλὶ κατέβαινε, σκαλὶ σκαλὶ ἀνεβαίνει.

Ἡ Βασίλω ἡ συμπεθέρα της, ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ βαστάξῃ, κάτι θέλησε νὰ τῆς εἰπῇ:

— Καημένη Δήμαйна, δὲν ξαναστάθηκε τέτοιο στὴν οἰκουμένη, τὸ παιδί σου νὰ ζῇ καὶ νὰ τὸ μοιρολογᾷς!

Ἄλλ' ἀντὶ ν' ἀποκριθῇ ἡ μάννα, τὸ παιδί ἀποκρίθηκε:

5

— Πήγαινε στὴ δουλειά σου· τώρα θέλω νὰ μὲ κλάψῃ!

Καὶ γυρίζοντας πρὸς τὴ μικροπαντρεμένη τὴ Λόλω, στὴν ξα-
δερούλα του, ποὺ ἔστεκε γονατιστὴ κ' ἔκρυβε τὰ σιγαλά της
δάκρυα μέσα στὸ μαντίλι της, τὴν ἀγριοκοίταξε καὶ τῆς λέει:

— Μωρὴ Λόλω, γιατί δὲν κλαῖς καὶ σύ;

10

Κι ἀκολούθησε τὸ μοιρολόγι:

Κ' ἤρρεν τον ἕνας σκώληκας, μὰ καὶ τὸν ἐρωτάει:

Ποῦ πᾶς, ἀσήμι, νὰ χαθῇς, μάλαμα, νὰ θολέψῃς;

Ποῦ πᾶς, ἀργυροκούδουνο, νὰ χάσῃς τὴ λαλιά σου;

Κι ἀπὸ τὰ χεῖλῃ τῆς μάννας τὸ μοιρολόγι ξεφύτρωσε στὰ χεῖλῃ
τῶν γυναικῶν τῶν ἄλλων, καθὼς τὰ δάκρυα φέρνουν δάκρυα καὶ τὰ
γέλια γέλια, καθὼς τὸ κερί ἀνάφτει ἀπὸ ἄλλο κερί, καθὼς ἀπλώ-
νονταν κάποτε κ' ἡ πλημμύρα τοῦ γιαιοῦ καὶ σκέπαζε τὸ Θαλασ-
σοχώρι. Καὶ μέσα στίς γυναιῖες ποὺ μοιρολογοῦσαν, ἄλλες γυ-
ναῖκες πρόβαλαν μ' ἀνθοστέφανα καὶ μὲ χλωρὰ μπουκέτα, κι ἄλλες
παραπέρα στ' ἄλλα χωρίσματα, κασσέλες ἀνοιγαν κ' ἐτοιμάζανε
ροῦχα γιὰ τὸ νεκρὸ ποὺ ἀκόμ' ἀνάσαινε, κι ὀλοένα κόσμος, κόσμος
ἀτέλειωτος ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε. Καὶ μέσα στὸν κόσμον ὁ Γιαν-
νάκος ὁ Ταρνάναμας, ὁ Μάρκος ὁ Κανίνιας κ' ἡ Ταρία Ταρέλα,
ἀποσωμένοι ἀπὸ τίς ἀγρύπνιες, κι ἀπὸ τὸν πόνο συντριμμένοι, εἶ-
χαν στυλώσει τὰ μάτια σὰν τυφλοὶ καὶ τίποτε λὲς δὲν ἔβλεπαν, τί-
ποτε δὲν ἔλεγαν. Ἀντίκρυ ἀπὸ τὸ σπίτι ὁ μαραγκὸς κάρφωνε μὲ
δακρυσμένα μάτια τὰ ξύλα τῆς κάσσας, κι ἀπάνω ἡ Βασίλω μὲ τὴ
Γυφτογιάνναινα ξεδίπλωναν τὸ σάβανο· σ' ἕνα τραπέζι ἔστεκεν ἡ
κεντιστὴ κι ὀλόχρυση σκούφια, στερνὸ χάρισμα τῆς ἀρραβωνια-
στικῆς στὸν ἀκλῆρο ποὺ τῆς ἔφευγε γιὰ πάντα· μ' ἐκείνη θὰ τότε
στολίζανε στὸ νεκροκρέββατο.

Ἀπὸ τὸ μεσημέρι κ' ἐκεῖθε ἄρχισεν ὁ χαροπόλεμος. Τὸ ψυχο-
μαχητὸ κράτησεν ὅλο τὸ δειλινό. Καὶ τὸ παλληκάρι βογγοῦσε βα-

θιά κι αναταράζονταν, σὰ χώρα πού κάθε λίγο καὶ λιγάκι τὴν ἀνα-
τίναζεν ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ἔγκατα σεισμὸς δαιμονισμένος. Καὶ μέσα
στὸ ψυχομαχητό, στερνὰ ξεσπιθίσματα τοῦ καντηλιοῦ τῆς ζωῆς,
τέτοια λόγια ξεπετιόνταν ἀνάρια ἀνάρια:

5 — Ἄχ! μωρὲ τί ἔπαθα!... Φουστανέλλα φορεῖς... Σιγὰ σιγὰ...
μὴν πατήσης τὰ πόδια μου... Μπά! μπά! τί κόσμος εἶναι τοῦτος;...
Ὅρίστε! ὀρίστε!... Μάννα... Μὴν πατήσης παραπάνω... Τόπο!
τόπο! Ἀέρα θέλω!... Γλυκεῖα ζωὴ... Μὴ μοῦ κρύβῃς τὸν ἥλιο...
Παραδόθηκα!

10 Καὶ μὲ τὸ «παραδόθηκα» παράδωσε στὸ Χάρο τὴ ζωὴ. Ξε-
ψύχησε μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ κόσμου, μέσα στοῦ Θαλασσοχω-
ριοῦ τὴν ἀγκαλιά, σὰ λεύκα πού τὴ ρίχνει ὁ ξυλοκόπος, ὕστερ' ἀπὸ
βαρὺν ἀγῶνα, στ' ἀνοιχτά, μπροστὰ στὴν ὄψη ὁλόκληρου τοῦ λόγ-
γου τοῦ ἀνήμερου. Τὴν ἴδιαν ὥραν ὁ ἀνθρώπινος ἐκεῖνος λόγγος
15 πού ἀπλώνονταν ἀπὸ τὸ στρῶμα τοῦ νεκροῦ ἴσια στὸ δρόμον ἔξω
σκόρπισε μιὰ βοή, πού τὴν εἶχε γεννήσει βαρὺς καημὸς κι ἀλα-
φρὸ ξανάσασμα: «Κρῖμα στὸ παλληκάρι πού πάει ἄδικα! Δόξα σοι
Κύριε, πού τὸν ἀνάπαψες!».

Τὴν ἴδια ἐκείνην ὥρα, πέρα στῆς θάλασσας τὴν ἄκρη, ξανοί-
20 γονταν ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ νεκροῦ κι ὁ ἥλιος πού βασίλευεν ὁλοπύρι-
νος. Τὸ ἥμερο ἀκρογιάλι δὲν τὸ σούφρωνε πνοή. Τί γλύκα πού εἶ-
χεν ἡ φύση! Στεριά καὶ πέλαγο ἡσύχαζαν νὰ μὴ ταράξουν τὸν ὕπνο
τὸν πρόσκαιρο τοῦ παντοτινοῦ Θεοῦ, τὸν ὕπνο τὸν αἰώνιο τοῦ πρόσ-
καιρου τ' ἀνθρώπου.

25 Ὅμως τὴν ἴδια ἐκείνην ὥρα, ὅσοι παρὰστεκαν μέσα στὸν πλα-
τὺν ὄντά, τὸ νεκρὸ μ' ἀνοιγμένα μάτια ἀκόμα, εἶδαν κάτι τι παρὰ-
ξενο. Εἶδαν τὴ γριὰ τῇ Δήμαйна ἀπ' τὸ στρῶμα τοῦ παιδιοῦ τῆς
πού εἶχε καρφωθῇ ἐκεῖ ξεψυχισμένη, χωρὶς αἴσθηση καὶ χωρὶς
δάκρυα, καὶ πλέον καὶ χωρὶς φωνή, τὴν εἶδαν νὰ ὀρμήσῃ ἀγριωπῇ,
30 μέσα στὸν κόσμος, σὰν ἀγριόγατα μ' ὁλόρριχτα μαλλιά, μὲ χέρια
τεντωμένα, μὲ δάχτυλα ὁλάνοιχτα, σὰν κάποιον νὰ ἔθελε νὰ πνίξῃ.
Μέσα στὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ ἀθώρητη σὰ φίδ' εἶχε γλιστρήσει κ'
ἔστεκεν ἀκίνητη, κι ἀμίλητη, κ' ἔστεκεν ὁλογάληνη, σὰ μαρμαρω-
μένη, κ' ἐκοίταζε πρὸς τὸ κρεβάτι τοῦ νεκροῦ, μιὰ κόρη. Μιὰ μυ-
35 στικὴ χαρὰ λαμπύριζε στὰ μάτια τῆς, καὶ τὸ κλεισμένο στόμα τῆς
δὲν τ' ἀνοίγεν, ὅμως τὸ χάραζ' ἐλαφρότατα μιὰν ἀδιόρατη γραμμὴ

ποὺ ἔμοιαζε χαμόγελο. Τ' ἀνάστημα δὲν εἶταν ψηλό, ἀλλὰ ὑψώνονταν ἀλύγιστο, τὸ πρόσωπό της φάνταζε ὠραιότερο, καθὼς πρόσβαλλε μονάχα ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ μαῦρο σάλι ποὺ σκέπαζε ὅλο τὸ κεφάλι της. Σ' αὐτὴν ἀπάνου ὥρμησεν ἡ γριά. Ψιθυρισμοὶ ἀκούστηκαν τριγύρω:

5

— Μπά! Μπά! τὴν παλιοβρῶμα! τὴν ἀδιάντροπη!

— Μωρὲ τὴν εἶδατε τὴν Τρελομόρφω;

Ἀλλὰ προτοῦ προφτάσ' ἡ Δήμαινα νὰ τὴν ἀρπάξῃ, ἐκείνη ἀφανίστηκε γοργά, σὰν ὄνειρο κακὸ, σὰν πειρασμὸς ὁλόγλυκος. Κι ἀπόμειν' ἡ γριά σπαράζοντας καὶ φοβερίζοντας μὲ τὸ χέρι στὸν ἀέρα, καὶ πρὶν μακριὰ πλατιὰ ξαπλωθῇ στὸ πάτωμα, πρόφτασε καὶ ξεφώνησε:

10

— Ἄχ! μωρὴ στρίγγλα! Ὡς κ' ἐδῶ βγῆκες, μπόϊσσα! Μοῦ τὸν ἔφαγες! Ἄχ! ἂν εἶχα κουμπούρι σ' ἐσκότωνα! Ἄς εἶναι! δὲν τὸν πῆρες μιὰ φορά, κι ἄς τὸν πῆρε ὁ Χάρος!

15

Α'. ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ

Συντομογραφίες.

Ἀρχεῖο ΙΚΠ = Ἀρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος Κωστῆ Παλαμᾶ.

ΑΔ = ἀδημοσίευτα· στὸ Ἀρχεῖο τοῦ ΙΚΠ δὲν ὑπάρχουν ΑΔ ὀλοκληρωμένα διηγήματα· ἀντίθετα, ὑπάρχουν (σὲ διάφορα Σημειωματαρία) τίτλοι καὶ σχεδιάσματα διηγημάτων, οἱ ὁποῖοι καταχωρίζονται παρακάτω στὴν οἰκεία θέση.

ΑΝ = ἀνέκδοτα· ὅσα ἔχουν δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες καὶ δὲν περιελήφθησαν στὸν τόμο τῶν *Διηγημάτων*.

Γράμματα Α = Κωστῆ Παλαμᾶ, *Γράμματα Α*, Τυπογραφεῖο «Ἑστία» Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη, Ἀθήνα 1904.

Διηγήματα (α) = Κωστῆ Παλαμᾶ, *Διηγήματα*. Μετὰ προλόγου. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι [1920].

Διηγήματα (β) = Κωστῆ Παλαμᾶ, *Διηγήματα*. Μετὰ προλόγου. Ἐκδοσις Β'. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθήναι 1929.

ΕΚΔ = ἐκδεδομένα· τὰ περιληφθέντα στὸν τόμο τῶν *Διηγημάτων* ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παλαμᾶ.

ΙΚΠ = Ἰδρυμα Κωστῆ Παλαμᾶ.

Ὁ δωδέκατος τόμος τῆς νέας σειρᾶς τῶν *Ἀπάντων* περιλαμβάνει τὸ σύνολο τοῦ διηγηματογραφικοῦ ἔργου τοῦ Παλαμᾶ, ἐκδεδομένου καὶ ἀνεκδότου. Τὸ σύνολο αὐτὸ ἀριθμεῖ εἴκοσι ἑξί (26) διηγήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Παλαμᾶς ἔνα (1) ἐξέδωσε αὐτοτελῶς, ἕνα (1) τὸ συμπεριέλαβε στὸν τόμο *Γράμματα Α* (1904) καὶ δεκαπέντε (15) τὰ ἐπέλεξε γιὰ τὰ *Διηγήματα (α)* καὶ τὰ *Διηγήματα (β)*. Τὰ ἄλλα ἑννιά (9) ἐκδίδονται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν παρόντα τόμο. Ὅσον ἀφορᾷ στὴν διάταξη τῶν κειμένων στὸν τόμο, λήφθηκε ὑπόψη ἡ χρονολογικὴ σειρά τῆς αὐτοτελοῦς ἐκδοσης τῶν διηγημάτων ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παλαμᾶ. Ἐτσι, προτάσσεται τὸ διήγημα «Θάνατος παλληκαριοῦ», ἀκολουθοῦν τὰ κείμενα ποὺ περιλαμβάνονται στὰ *Διηγήματα (α)* καὶ τὰ *Δι-*

ηγρήματα (β), κατόπιν ακολουθεῖ τὸ «Πῶς μεταμορφώθηκε ὁ Σάτυρος» καί, τέλος, ἐπιτάσσονται τὰ ἀνέκδοτα διηγρήματα, ὅσα δηλαδή δὲν ἐπανεξέδωσε ὁ συγγραφέας.

Ἄξιζαι ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ διηγρήματα τοῦ Παλαμᾶ πρωτοδημοσιεύθηκαν σὲ λόγια γλώσσα, ὅπως ἐπισημαίνεται στὸν κατάλογο ποὺ ἀκολουθεῖ. Ἀργότερα, ὁ ποιητὴς τὰ ξαναδούλεψε στὴν δημοτική, πρὶν τὰ περιλάβει στὰ *Διηγρήματα* (α) καὶ τὰ *Διηγρήματα* (β).

1. Ἐκδεδομένα διηγρήματα:

- A. Κωστῆς Παλαμᾶς, «Θάνατος παλληκαριοῦ», *Ἑστία εἰκονογραφημένη*, τόμ. 33, τχ. 37 (15.9.1891) 161-163, τχ. 38 (22.9.1891) 171-173, τχ. 39 (29.9.1891) 188-194, τχ. 40 (6.10.1891) 204-207. Αὐτοτελὴς ἔκδοση: Κωστῆ Παλαμᾶ, *Θάνατος Παλληκαριοῦ*. Τυπογραφεῖο «Ἑστία» Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη, Ἀθήνα 1901. Δύο ἐπανεκδόσεις: Κωστῆ Παλαμᾶ, *Θάνατος Παλληκαριοῦ*. Δεύτερη ἔκδοση. Ἐκδότης Μιχαὴλ Σ. Ζηγκάκης, Ἀθήνα 1920 καὶ Κωστῆ Παλαμᾶ, *Θάνατος Παλληκαριοῦ*. (Τρίτη ἔκδοσις). Ἐκδίδεται Ἰωάννης Δ. Κολλάρος καὶ Σία. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἐν Ἀθήναις 1927.
- B. Κωστῆς Παλαμᾶς, «Ἀπόλογοι. Ἡ μεταμόρφωση τοῦ Σατύρου», *Τὸ Περιοδικόν μας*, τόμ. 2, τχ. 1 (1.8.1900) 20-26. Ἐνατυπώνεται μὲ τίτλο «Πῶς μεταμορφώθηκε ὁ Σάτυρος» στὸν τόμο Κωστῆ Παλαμᾶ, *Γράμματα Α*. Τυπογραφεῖο «Ἑστία» Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη, Ἀθήνα 1904, σ. 147-158.
- Γ. *Τὰ περιληφθέντα στὰ Διηγρήματα* (α) καὶ (β):
Στὸν παρακάτω πίνακα καταχωρίζονται κατὰ χρονικὴ τάξη οἱ πρῶτες δημοσιεύσεις καὶ οἱ ἀναδημοσιεύσεις τῶν δεκαπέντε (15) διηγημάτων ποὺ ἐξέδωσε σὲ αὐτοτελῆ τόμο ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς:
Κωστῆς Παλαμᾶς, «Τὸ τέλος τοῦ ἀνεμομύλου», *Ἑστία*, τόμ. 24, τχ. 618 (1.11.1887) 697-701, τχ. 619 (8.11.1887) 713-718. Ἀνατυπώνεται ξαναγραμμένο στὴν δημοτικὴ στὰ *Διηγρήματα* (α), σ. 8-32 καὶ ξανὰ στὰ *Διηγρήματα* (β), σ. 12-43.
Κωστῆς Παλαμᾶς, «Εἷς ἐκλογεύς. Ἐπαρχιακὸν διήγημα», *Ἐτήσιον Ἡμερολόγιον (Κωνστ. Φ. Σκόκου)* τοῦ ἔτους 1888, ἔτος 3 (1887) 283-295. Ἀνατυπώνεται στὴν ἐφ. *Ἑστία*, 12-16.4.1895. Ἀνατυ-

Ἐφάρμοσα τὴν ἐκθλιψή, τὴν ἀφαίρεσιν καὶ τὴν κράσιν παντοῦ, μὲ βάσιν τὴν γραμματικὴν τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Συνεπῶς, ἔγραψα «τὸ ἔχει» καὶ «τὸ χῆ» (ἀντὶ «τὼχει» καὶ «τὸχῆ»), «τὸ ἔκραξες» (ἀντὶ «τὸκράξες») κ.ο.κ.

9 ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Πρώτη δημοσίευση: *Ἑστία εἰκονογραφημένη*, τόμ. 33, τχ. 37 (15.9.1891) 161-163, τχ. 38 (22.9.1891) 171-173, τχ. 39 (29.9.1891) 188-194, τχ. 40 (6.10.1891) 204-207 [Α]. Πρώτη αὐτοτελὴς ἔκδοσις: *Θάνατος Παλληκαριού*. Τυπογραφεῖο «Ἑστία» Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη, Ἀθήνα 1901 [Β]. Δεύτερη ἔκδοσις: *Θάνατος Παλληκαριού*. Ἐκδότης Μιχαὴλ Σ. Ζηκιάκης, Ἀθήνα 1920 [Γ]. Τρίτη ἔκδοσις: *Θάνατος Παλληκαριού*. Ἐκδίδεται Ἰωάννης Δ. Κολλάρος καὶ Σία. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἐν Ἀθήναις 1927 [Δ].

Ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου στὸν παρόντα τόμο ἀκολουθεῖ κατὰ βάσιν τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1920 (Γ), ποὺ ἀποτυπώνει τὶς ὀψιμότερες ἐπιλογές τοῦ ἴδιου τοῦ Παλαμᾶ. Ἡ Δ παραδίδει τὸ ἴδιο κείμενο μὲ τὴν Γ καὶ δὲν φαίνεται νὰ τὴν ἔχει ἐπιμεληθεῖ ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς. Στὸ κείμενο τῆς Γ ὅμως διορθώνονται προφανῶς τυπογραφικὰ λάθη τῆς καὶ λαμβάνονται ὑπόψη ὀρθότερες γραφές τῶν Α, Β καὶ Δ.

Ἡ Β προλογίζεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο σημεῖωμα: «Ἡ ἱστορία τούτῃ πρωτοφάνηκεν, ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια, στὴν “Ἑστία” τοῦ Δροσίνῃ. Μικρὴ καὶ ἀκοίταχτη, μ’ ἓνα του ἄρθρο στοῦ Παρισίου τὸ *Figaro*, νὰ τὴν προσέξουν ἔκαμε ὁ Ψυχάρης. Ὅμως θὰ τὴν ξέχνα, ἂν δὲν τὴν ἔσπρωχνε νὰ βγῇ ξανά στὸ φῶς ὁ φίλος μου ὁ Πάλλης». Ἡ Β ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν Α, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὀρθογραφικὰς ἀλλαγές ποὺ ἐπιφέρει, δέκα χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴν δημοσίευσιν στὴν *Ἑστία*, καὶ τὴν διόρθωσιν ἐλάχιστων τυπογραφικῶν λαθῶν, τὰ ὁποῖα σημειώνονται στὴν συνέχεια:

«Ἐπιτάφιος» (Α) ἀντὶ «ἐπιτάφιος» (Β),

«Θοῖνοι» (Α) ἀντὶ «θοῖνοι» (Β, Γ καὶ Δ),

«Αἰ γενεαὶ αἰ πᾶσαι» (Α καὶ Γ) ἀντὶ «Αἰ γενεαὶ πᾶσαι» (Β καὶ Δ),

«Μὲ τὸν καιρὸ θὰ θρέψῃ τὸ νεῦρο» (Α) ἀντὶ «Μὲ τὸν καιρὸ θὰ στρίψῃ τὸ νεῦρο» (Β, Γ καὶ Δ),

«ἐστέναιναν» (Α) ἀντὶ «ἐστένευαν» (Β, Γ καὶ Δ),

«πραχτικοὶ» (Α) ἀντὶ «πραχτικοὶ» (Β, Γ καὶ Δ),

«τέσσαρες» (Α) ἀντὶ «τέσσερες» (Β, Γ καὶ Δ),

«εἰς τὶς δεκάξι» (Α) ἀντὶ «στὶς δεκάξι» (Β, Γ καὶ Δ),
 «ἀνετρίχιαζαν» (Α) ἀντὶ «ἀνατρίχιαζαν» (Β, Γ καὶ Δ),
 «ζηλοφθόνησε» (Α) ἀντὶ «ζηλοφθόνησε» (Β, Γ καὶ Δ),
 «ἀπ' τὸ Μελίσσι» (Α) ἀντὶ «ἀπὸ τὸ Μελίσσι» (Β, Γ καὶ Δ),
 «τέλειωσαν τὰ βάσανα» (Α) ἀντὶ «τελείωσαν τὰ βάσανά του» (Β,
 Γ καὶ Δ),
 «μπροστὰ εἰς τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ» ἀντὶ «μπροστὰ στὰ μάτια
 τοῦ παιδιοῦ» (Β, Γ καὶ Δ),
 «χτυπάει 'ς τὸ πάτωμα» ἀντὶ «χτυπάει τὸ πάτωμα» (Β, Γ καὶ Δ),
 «στὸν/τὸν Ἑπαχτο» (Α) ἀντὶ «στὴν/τὴν Ἑπαχτο» (Β, Γ καὶ Δ),
 «Δήμαινα τήνε κρᾶζουν» (Α) ἀντὶ «Δήμαινα τήνὲ κρᾶζουν» (Β,
 Γ καὶ Δ),
 «κακὰ στοιχεῖα τὸν χτύπησαν» ἀντὶ «κακὰ στοιχεῖα τονὲ χτύπη-
 σαν» (Β, Γ καὶ Δ),
 «καὶ τὶς φωλιᾶς μ' ὅλα τὰ χελιδόνια» ἀντὶ «καὶ τὶς φωλιᾶς ποὺ
 καρτερούσανε τὰ χελιδόνια» (Β, Γ καὶ Δ),
 «σὰν πουλάκια γοργόφτερα τὶς ἔβλεπε» ἀντὶ «σὰν πουλάκια γορ-
 γόφτερα τὶς ἔβλεπε» (Β, Γ καὶ Δ),
 «Κ' ἔλεγε πὼς ἦτον ὁ καθρέφτης» (Α) ἀντὶ «Κ' ἔλεγε πὼς ἦτον
 ὁ καθρέφτης» (Β) καὶ «Κ' ἔλεγε πὼς εἶταν ὁ καθρέφτης» (Γ
 καὶ Δ),
 «Ὅταν ἔξαφνα φτάνει» ἀντὶ «Ὅταν ἄξαφνα φτάνει» (Β, Γ καὶ Δ),
 «Σὰ χαλάζι ἔπεσε τὸ μαντάτο σ' ὅλο τὸ Θαλασσοχώρι» (Α) ἀντὶ
 «Σὰ χαλάζι ἔπεσε τὸ μαντάτο στὸ Θαλασσοχώρι» (Β, Γ καὶ Δ),
 «Τὸ σπῖτι πρόβαλλε» ἀντὶ «Τὸ σπῖτι ἐπρόβαλλε» (Β, Γ καὶ Δ),
 «καὶ τίποτε λὲς δὲν ἔβλεπαν καὶ τίποτε δὲν ἔλεγαν» (Α) ἀντὶ
 «καὶ τίποτε λὲς δὲν ἔβλεπαν, τίποτε δὲν ἔλεγαν» (Β, Γ καὶ Δ),
 «στὸν ἄκληρο ποὺ τῆς ἔφευγε γιὰ πάντα» (Α) ἀντὶ «στὸν ἄκληρο ποὺ
 τῆς ἔφυγε γιὰ πάντα» (Β, Γ καὶ Δ· διορθώνεται στὰ Ἰπαντα),
 «ἀπ' τῆς γῆς τὰ ἔγκατα» καὶ «Καὶ μέσ' στὸ ψυχομαχητὸ» (Α)
 ἀντὶ «ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ἔγκατα» καὶ «Καὶ μέσα στὸ ψυχομα-
 χητὸ» (Β, Γ καὶ Δ),
 «ἶσα στὸ δρόμον ἔξω» (Α) ἀντὶ «ἶσια στὸ δρόμον ἔξω» (Β, Γ καὶ Δ),
 «Τί γλύκα ποὺ εἶχεν ἡ φύσις! Στεριά καὶ πέλαγο ἡσύχαζαν» (Α)
 ἀντὶ «Τί γλύκα ποὺ εἶχεν ἡ φύσις. Στεριά καὶ πέλαγος ἡσύχα-
 ζαν» (Β, Γ καὶ Δ),

«κ' ἔστεκεν, ἥσυχη, ὀλογάληνη, σὰ μαρμαρωμένη» (Α) ἀντὶ «κ' ἔστεκεν ὀλογάληνη, σὰ μαρμαρωμένη» (Β, Γ καὶ Δ),
 «πρόφθασε καὶ ξεφώνησε» (Α) ἀντὶ «πρόφτασε καὶ ξεφώνησε» (Β, Γ καὶ Δ),
 «Κι ἀπόμεινε ἡ γριὰ» (Α) ἀντὶ «Κι ἀπόμειν' ἡ γριὰ» (Β, Γ καὶ Δ).
 Ἦ Γ καὶ ἡ Δ εἶναι μεταξύ τους ἴδιες καὶ διαφέρουν ἀπὸ τὴν Α καὶ τὴν Β στὰ ἐξῆς σημεῖα:

«Σωπαίνουν κι οἱ καμπάνες» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ ««Σωπαίνουν κ' οἱ καμπάνες» (Α καὶ Β),
 «βροντοχτυποῦνε», «πεταχτήκανε», «βρεθήκανε», «ἀνάψουνε», «φαντάζουνε», «κρεμάσουνε», «έτοιμάζανε» κ.ο.κ. (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «βροντοχτυποῦν», «πετάχτηκαν», «βρέθηκαν», «ἀνάψουν», «φαντάζουν», «κρεμάσουν», «έτοιμάζαν» κ.ο.κ. (Α καὶ Β),
 «φαινόταν», «έστέκονταν» (γιά γ' ἐνικό) κ.ο.κ. (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «φαίνοταν», «έστέκοταν» κ.ο.κ. (Α καὶ Β),
 «τέσσαρες» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «τέσσερες» (Β),
 «καὶ τὴ δική του τὴν προκοπή» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «καὶ τὴ δική του προκοπή» (Α καὶ Β),
 «γνοιάστηκε», «γνοιαστῆ» (Γ καὶ Δ) κ.ο.κ. ἀντὶ «γνοιάσθηκε», «γνοιασθῆ» κ.ο.κ. (Α καὶ Β),
 «Στ' ἀρρεβωνίσια πῆγεν» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «Στ' ἀρρεβωνίσια ἐπῆγεν» (Α καὶ Β),
 «στὴν ἀρραβωνιαστικιά» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «στὴν ἀρρεβωνιαστικιά» (Α καὶ Β),
 «πέλαγος» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «πέλαγο» (Α καὶ Β),
 «πέρασεν», «γλύτωσεν», «μαρμάρωνε», «κούτσαινε» (Γ καὶ Δ) κ.ο.κ. ἀντὶ «ἐπέρασεν», «ἐγλύτωσεν», «ἐμαρμάρωνεν», «ἐκούτσαινε» κ.ο.κ. (Α καὶ Β),
 «τὸν κίνδυνο δὲν τότε συνερίζονταν» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «τὸν κίνδυνο δὲν τὸν συνερίζονταν» (Α καὶ Β),
 «Θὰ τὸ χάσω τὸ παιδάκι μου» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ ««Θὰν τὸ χάσω τὸ παιδάκι μου» (Α καὶ Β),
 «νὰ πηγαινοέρχωνται» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «νὰ πηγαινόρχωνται» (Α καὶ Β),
 «πραγματευτάδες» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «πραγματευτάδες» (Α καὶ Β),
 «θάματα» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «θαύματα» (Α καὶ Β),

«πιὸ δυνάμωτικὸ» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «πλέον δυνάμωτικὸ» (Α καὶ Β),
 «πληγίασε» (Γ) / «πλήγιασε» (Δ) ἀντὶ «ἐπληγίασε» (Α καὶ Β),
 «ἀπὸ τὶς ἀγρύπνιες» (Γ καὶ Δ) ἀντὶ «ἀπ' τὶς ἀγρύπνιες» (Γ καὶ Δ),
 «καταδέχονται» (Γ) / «καταδεχόταν» (Δ) ἀντὶ «καταδέχονταν»
 (Α καὶ Β),
 «ξεραγκιανὸς» (Γ) / «ξερακιανὸς» (Δ) ἀντὶ «ξερακιανὸς» (Α καὶ Β).
 Ὅρθογράφησα «στὸ δεξιὸ τὸν ὄμο» (σ. 25, σειρὰ 31) ἀντὶ «στὸ
 δεξιὸ τὸν ὄμο» ποὺ παραδίδουν ὅλες οἱ ἐκδόσεις.

43 ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Στὴν παρῶσα ἔκδοση λαμβάνεται ὑπόψη τὸ κείμενο ποὺ παραδίδει
 ἡ ἔκδοση: Κωστῆ Παλαμᾶ, *Διηγήματα*. Μετὰ προλόγου. Ἐκδότης
 Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1920 (α), ἡ ὁποία ἔγινε μὲ τὴν ἄμεση ἐποπτεία
 τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ. Ἡ δεύτερη ἔκδοση: Κωστῆ Παλαμᾶ, *Διηγή-
 ματα*. Μετὰ προλόγου. Ἐκδοσις Β', Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι
 1929 (Β), ἔγινε μᾶλλον μὲ πρωτοβουλία τοῦ Λέανδρου Παλαμᾶ, στὸν
 ὁποῖο ὁ πατέρας παραχώρησε τὰ πνευματικὰ δικαιώματα (αὐτὸ δεί-
 χνει ἡ σημείωση «Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ κ. Λεάν-
 δρου Κ. Παλαμᾶ καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου»). Ἄν καὶ ἐπανεκδό-
 θηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκδοτικὸ οἶκο, ὁ τόμος στοιχειοθετήθηκε ἐξαρχῆς
 καὶ οἱ σελίδες ἀνέστησαν (πιθανὸν γιὰ νὰ πωλεῖται ἀκριβότερα τὸ βι-
 βλίον). Δὲν ἀπέφυγε ὅμως μερικὰ σοβαρὰ τυπογραφικὰ λάθη, ὅπως
 θὰ φανεῖ στὰ ὑπομνήματα ποὺ ἀκολουθοῦν.

45 ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρώτη δημοσίευση στὸν τόμο *Διηγήματα* (α), σ. 1-3 [Α]. Δεύτερη
 δημοσίευση στὰ *Διηγήματα* (β), σ. 5-7 [Β].

- Α. «ὁμορφιάς» Β. «ὠμορφιάς»,
 Α. «Σὰ σχέδια» Β. «Στὰ σχέδια»,
 Α. «δεξιὰ» Β. «δεξιὰ»,

49 ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ Σ' ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ

Πρώτη δημοσίευση στὸ ἀ' Ἀπόλογοι. Ἐνας ἄνθρωπος σ' ἓνα χωριό.
 Τὸ σκάψιμο γιὰ τὸ ἄγαλμα. Μὲ μιὰν ἀκρογιαλιά», *Τὸ Περιοδικὸν
 μας*, τόμ. 1, τχ. 10 (15.7.1900) 361-362 [Α]. Ἀναδημοσίευση στὸν τόμο